

2009/275-5

STATSKONTORET

Effekter på priset för handelsgödsel när skatten på kväve i handelsgödsel avskaffas

– en delrapport

MISSIV

DATUM
2010-10-25
ERT DATUM
2009-12-17

DIARIENR
2009/275-5
ER BETECKNING
Jo2009/3649

Regeringen
Jordbruksdepartementet
103 33 Stockholm

Effekter på priset för handelsgödsel när skatten på kväve i handelsgödsel avskaffas – en delrapport

Regeringen gav den 12 december 2009 Statskontoret i uppdrag att analysera vilka effekter den slopade beskattningen på handelsgödsel får för det svenska jordbrukets konkurrenskraft. I uppdraget ingår att närmare analysera var skatteeffekten hamnar och om skattesänkningen får genomslag i form av lägre priser för det svenska lantbruket.

Denna promemoria utgör en delredovisning av uppdraget. Uppdraget ska slutredovisas den 31 oktober 2011. Statskontoret överlämnar härmed promemorian *Effekter på priset för handelsgödsel när skatten på kväve i handelsgödsel avskaffas – en delrapport*.

Generaldirektör Yvonne Gustafsson har beslutat i detta ärende. Tf. utredningschef Anna Karlgren och utredare Jonas Hammarlund, föredragande, var närvarande vid den slutliga handläggningen.

Yvonne Gustafsson

Jonas Hammarlund

Innehåll

	Sammanfattning	3
1	Inledning	5
1.1	Bakgrund	5
1.2	Uppdraget	5
1.3	Uppdragets genomförande	6
1.3.1	Tolkning av uppdraget och avgränsningar	6
1.3.2	Metod och källor	7
1.4	Promemorians disposition	8
2	Teoretiska utgångspunkter	9
3	Marknaden för handelsgödsel	11
3.1	Framställning av handelsgödsel	11
3.2	Handelsgödselsanvändning i Sverige	13
3.2.1	Handelsgödselsanvändning – sorter och volymer	13
3.2.2	Handelsgödselmarknaden i Sverige – inköpsmönster	17
3.3	Förutsättningar i de olika marknadsleden	18
3.3.1	Handelsgödselproducenter	18
3.3.2	Grossist- och försäljningsledet	19
3.4	Konkurrens på marknaden för handelsgödsel	21
4	Prisutveckling i Sverige och internationellt	23
4.1	Skatt på handelsgödsel	23
4.2	Faktorer som kan påverka handelsgödselpriset	24
4.3	Den historiska prisutvecklingen i Sverige	26
4.4	Svenska handelsgödselpriser i nordisk jämförelse	28
4.5	Svenska handelsgödselpriser i internationell jämförelse	31
5	Prisutvecklingen efter slopandet av skatten på kväve – skatteeffekt?	33
5.1	Den svenska prisutvecklingen	33
5.2	Den nordiska prisutvecklingen	34
5.3	Den internationella prisutvecklingen	37
5.4	Skatteeffekt eller ej?	37

6	Sammanfattande iakttagelser	41
6.1	Det fortsatta utredningsarbetet	43
	Källförteckning	45

Bilagor

1	Regeringsuppdraget	47
2	Intervjuer	51
3	Vägningstal (procent) i PM-index insatsvaror exklusive djurhållning	53
4	Prisförändringar i Sverige, Danmark och Finland tidsperioden september 2009 till och med juni 2010	55
5	Procentuell förändring av vissa svenska och internationella priser under perioden september 2009 – juni 2010	57

Sammanfattning

Statskontoret har fått i uppdrag av regeringen att analysera vilka effekter den slopade beskattningen på handelsgödsel får för det svenska jordbrukets konkurrenskraft. Den svenska skatten på handelsgödsel avskaffades från årsskiftet 2010. I uppdraget ingår att närmare analysera var skatteeffekten hamnar och om skattesänkningen får genomslag i form av lägre priser för det svenska lantbruket. Denna promemoria utgör en delredovisning av uppdraget. Uppdraget ska slutredovisas den 31 oktober 2011.

I denna promemoria beskrivs prisförändringar på marknaden för handelsgödsel och vissa centrala variabler som antas ha betydelse för prisbildningen. Fokus ligger dels på att kartlägga prisförändringar kring årsskiftet, dels på att kartlägga marknadens förutsättningar och funktions sätt inför fördjupade analyser i slutrapporten.

De senaste årens utveckling på handelsgödselmarknaden avviker från en tidigare relativt måttlig och stabil utveckling. En snabb och kraftig prisökning på handelsgödsel inleddes år 2007. Prisökningen nådde sin kulmen under vintern 2008 och bröts tvärt i början av sommaren 2009. Efterfrågan minskade kraftigt sommaren 2009 och priset sjönk till en lägre nivå. Beteendet hos marknadens aktörer har förändrats bland annat som en konsekvens av turbulensen under åren 2008-2009. Vidare har stigande världsmarknadspriser på spannmål under år 2010 bidragit till en ökad internationell efterfrågan på handelsgödsel. De senaste årens händelser komplicerar en analys av prisbildningen för handelsgödsel.

Från och med september 2009 till och med juni 2010 har priset, exklusive skatt, på den största kväveprodukten på den svenska marknaden NS27-4 (Axan) ökat med cirka 15,4 procent. Det betyder att priset på handelsgödsel från försäljarna har ökat sedan skatten togs bort. Priset för användarna är dock fortfarande lägre än innan skatten slopades. Det svenska priset, exklusive skatt, på NPK 27-3-3 har stigit med 19,5 procent från september 2009 till juni 2010. Det innebär att priset för användarna är oförändrat efter att skatten på kväveinnehållet i gödselmedel slopades.

Det finns skillnader i prisutvecklingen på de svenska, danska och finska marknaderna under perioden september 2009 – juni 2010. Prisutvecklingen var högre i Finland för både enkla och sammansatta handelsgödsel. Sverige och Danmark hade en liknande prisutveckling för sammansatta handelsgödsel. För enkla gödselmedel var prisutvecklingen lägre i Sverige än i både Finland och Danmark. Direkt efter slopandet av den svenska skatten på handelsgödsel, från januari till februari månad 2010, sker en prisökning i samtliga tre länder.

Den internationella prisutvecklingen på det jämförbara kvävegödselmedlet CAN, under perioden september 2009 – juni 2010, visar på en kraftig

ökning och särskilt kring årsskiftet 2010. Priset på CAN ökar med 32 procent under perioden. Däremot har priset på de globalt sett stora produkterna Urea och ammoniumnitrat ökat med 3,5 procent respektive 4,9 procent under samma period.

Det finns flera faktorer som kan förklara prisutvecklingen på den svenska handelsgödselmarknaden:

- internationell prisutveckling på handelsgödsel,
- den internationella utvecklingen av spannmålspriser,
- kostnader för frakt och valutakursförändringar samt
- dominerande aktörer i producent- och försäljningsledet som har möjlighet att påverka prisbildningen genom att anpassa utbudet efter rådande marknadssituation.

De långsiktiga effekterna analyseras då en längre tid har förflutit och kompletterande data finns tillgängliga. I slutrapporten presenteras en utförligare analys av de kort- och långsiktiga effekterna på prisutvecklingen för handelsgödsel efter sloandet av skatten. Utgångspunkten för den fördjupade analysen är de iakttagelser som redovisas i denna promemoria.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Handelsgödsel är en kemisk produkt som används inom jordbruket för att tillföra näring till jorden vid produktion av grödor. Det huvudsakliga näringsämnet utgörs av kväve. Fram till och med den 31 december år 2009 var innehållet av kväve och kadmium i handelsgödsel belagda med en skatt. Skatten infördes som ett ekonomiskt styrmedel för att minska utsläppet av dessa ämnen från jordbruket till naturen. Kväveläckage från jordbruket bedöms bidra till övergödningssproblem och kadmium är ett giftigt ämne.

Från och med den 1 januari 2010 genomfördes vissa ändringar i de skatte-regler som berör jordbruket. Bland annat upphörde beskattningen av kväve-innehållet i handelsgödsel för att kompensera för ökad skatteuppbörd till följd av andra ändringar i skattereglerna för jordbruket. Slopandet av skatten på handelsgödsel syftar till att öka det svenska jordbrukets konkurrenskraft.¹ Innan skatten slopades var Sverige i praktiken ensamt inom EU att tillämpa en generell skatt på handelsgödsel avseende både kväve- och kadmium-innehåll.² Skatten anses ha försämrat de svenska lantbrukarnas konkurrensvillkor, jämfört med lantbrukare i andra medlemsländer.³ Enligt Jordbruksdepartementets beräkningar leder ett borttagande av skatten till att cirka 320 miljoner kronor per år återgår till jordbrukssektorn.⁴

Jordbruksdepartementet uppger att lagerhållarna har utlovat att handelsgödselpriserna ska sjunka lika mycket som skatten minskar.⁵

1.2 Uppdraget

Statskontoret har av Jordbruksdepartementet fått i uppdrag att närmare analysera var skatteeffekten hamnar och om skattesänkningen får genomslag i form av lägre priser för det svenska lantbruket. Frågan är, uppger Jordbruksdepartementet, angelägen eftersom efterfrågan på handelsgödsel är relativt oberoende av priset samtidigt som konkurrensen på handelsgödselmarknaden anses vara svag.⁶ Detta innebär att det, både teoretiskt och praktiskt, finns en risk att producent- eller återförsäljarledet tillgodogör sig en stor del av skattevärdet.

¹ Prop. 2009/10:1

² Söderholm, P. & Christiernsson, A. (2008): Policy effectiveness and acceptance in the taxation of environmentally damaging chemical compounds. *Environmental Science & Policy 11 (2008) 240-252.*

³ Jordbruksverket 2005:3 *Merkostnader och mervärden i svenskt jordbruk.*

⁴ Fi 2009/6027, Promemoria, *Slopad skatt på gödselmedel.*

⁵ Regeringsbeslut Jo2009/3649

⁶ Pettersen, I, Nåvik Hval, J., Vasaasen, A. & Alnes P.K. (2010): *Globalt marknad med nasjonale særpreg – Utredning om konkurransen i de nordiske mineralgjødselmarkeder. Nordiskt institutt for landbruksøkonomisk forskning. Rapport 2010-1.*

I uppdraget ingår att under åren 2010 och 2011 följa hur priset på handelsgödsel förändras när skatten avskaffas och hur faktorer som till exempel kostnaden för råvaror, frakter, naturgas, spannmålspris och valutakursförändringar påverkar priset för den slutliga användaren av handelsgödsel.

Statskontoret ska analysera vilka effekter den slojade beskattningen på handelsgödsel får för det svenska jordbrukets konkurrenskraft. Om avskaffandet av handelsgödelskatten får fullt genomslag i priset för de slutliga användarna kan det antas att de svenska priserna på handelsgödsel kommer att följa priserna i närliggande konkurrentländer. Därigenom kan de svenska spannmålsodlarnas internationella konkurrenskraft förbättras.

Denna promemoria utgör en delredovisning av uppdraget. Uppdraget ska slutredovisas den 31 oktober 2011.

1.3 Uppdragets genomförande

I denna promemoria beskrivs prisförändringar på handelsgödsel och ett urval av de variabler som finns beskrivna i uppdragstexten i huvudsak med hjälp av deskriptiv statistik. Fokus har legat på att:

- *beskriva centrala utgångspunkter* för utredningens genomförande,
- *hitta relevanta avgränsningar* av marknader, produkter och tidsperioder samt
- *kartlägga marknadens förutsättningar* och funktionssätt för fortsatt analys.

Detta innebär att det i föreliggande promemoria inte kommer att ges någon fördjupad förklaring till de prisförändringar som kartlagts.

En fördjupad analys av data redovisas i slutrapporten. I slutrapporten analyseras data i syfte att – så långt det är möjligt – förklara prisutvecklingen i Sverige jämfört med andra relevanta marknader.

Projektgruppen har bestått av Jonas Hammarlund (projektledare) och Elisa Abascal Reyes. Projektet har vidare biståtts av en intern referensgrupp.

1.3.1 Tolkning av uppdraget och avgränsningar

Statskontoret tolkar uppdraget som att det handlar om att kartlägga och analysera *prisutvecklingen på handelsgödsel* i Sverige i förhållande till prisutvecklingen på jämförbara marknader. Andra angränsande frågor om vilka följder den slojade beskattningen i övrigt kan få på det svenska jordbrukets konkurrenskraft beaktas inte i utredningen.

Uppdraget tolkas vidare som att prisförändringarna ska kartläggas och analyseras dels under övergångsfasen (kort sikt), dels efter en viss tid när skatteeffekten har fått fullt genomslag (lång sikt).

Det finns vidare ett mycket stort antal olika slags handelsgödselprodukter. Produkterna skiljer sig ifråga om ämnesinnehåll, produktionsmetoder, förädlingsgrad och användningsområde. Fokus i utredningen ligger på de stora produktgrupper som har ett högt kväveinnehåll på den svenska marknaden.

Handelsgödsel kan, med avseende på huvudsakliga insatsvaror (naturgas, fosfor, kalium), betraktas som en homogen vara som prissätts på världsmarknaden. Vilken typ av handelsgödsel som används avgörs i stor utsträckning av lokala förhållanden. Därmed utgörs den relevanta marknaden av de marknader där samma eller substituerbara varor används. Av detta skäl undersöks endast produkter som antingen är jämförbara med dominerande produktgrupper på den svenska marknaden eller på annat sätt har en viktig betydelse för prisutvecklingen på den svenska marknaden.

En stor del av den statistik som använts i denna promemoria härrör från Jordbruksverkets olika publikationer. Med hänsyn till att det sker en viss eftersläpning i publicering av officiell statistik så avgränsas redovisningen till och med juni, juli eller augusti 2010 beroende på vilka dataserier som använts.

Vidare avgränsas den studerade tidsperioden bakåt i tiden till år 2005 eftersom Jordbruksverket låser vikter för ett av de mest centrala index som används i utredningen; produktionsmedelsindex (PM-index: insatsvaror), för varje nytt indexbasår. Det senaste basåret är 2005.

I denna promemoria redovisas inte någon kartläggning av prisutvecklingen för samtliga i uppdragstexten uppräknade insatsvaror. Dessa påverkar i olika grad produktionskostnaden för handelsgödsel, men har sannolikt mindre effekt på prisbildningen på handelsgödselmarknaden på kort sikt. Prisutvecklingen på insatsvaror såsom mineraler kan dock ha betydelse på längre sikt, framförallt gäller det för sammansatta handelsgödsel.⁷

1.3.2 Metod och källor

Metod

I föreliggande promemoria beskrivs den relevanta marknads funktionssätt och struktur. De beskrivningar som ges lämnas med stöd av dokumentstudier, deskriptiv analys av data samt semistrukturerade intervjuer med ett antal representativa företrädare för produktions-, försäljnings- och användarled.

⁷ Med stöd av litteratur på området Pettersen et al (2010) och efter dialog med Jordbruksdepartementet.

Källor

För Sverige och de övriga nordiska länderna har officiell statistik använts. Vidare har Statskontoret fått tillgång till prisuppgifter från den svenska marknadens största återförsäljare.

Statskontoret har inte haft tillgång till officiell statistik för prisutvecklingen på handelsgödselprodukter som handlas på icke-nordiska marknader. Istället har data från ett privat informationsföretag använts. Företaget har samlat in data genom att följa ett antal viktiga aktörers priser på respektive marknad.

I februari 2010 gav Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) och Østlandsforskning i Norge ut en rapport om konkurrenssituationen på de nordiska handelsgödselmarknaderna.⁸ Rapporten har utgjort ett viktigt underlag för Statskontorets utredning. En dialog har också förts med rapportförfattarna som bistått utredningen med rådgivning och diskussioner angående rapportens innehåll och metoder.

1.4 Promemorians disposition

I det inledande kapitlet redogörs för uppdragets bakgrund, syfte och genomförande. Promemorian har följande disposition:

- Kapitel 2: i detta kapitel beskrivs kort vilka ekonomisk-teoretiska antaganden som utredningen utgår ifrån.
- Kapitel 3: i detta kapitel beskrivs marknaden för handelsgödsel med avseende på produktion, marknad i Sverige och andra länder, användning i Sverige samt förutsättningar i de olika marknadsleden.
- Kapitel 4: i detta kapitel redogörs för en allmän kartläggning av den historiska prisutvecklingen i Sverige och internationellt.
- Kapitel 5: i detta kapitel redogörs för de jämförelser som gjorts mellan svenska priser och priser på andra icke-svenska marknader i samband med att skatten på handelsgödsel avskaffades i Sverige.
- Kapitel 6: detta kapitel innehåller Statskontorets sammanfattande iakttagelser av genomförd kartläggning och en kort redogörelse för beskrivning av det fortsatta utredningsarbetet.

⁸ Pettersen et al (2010)

2 Teoretiska utgångspunkter

Nedan redogörs kort för teoribildningen om prisbildningen på en marknad med väl fungerande konkurrens. Vidare berörs handelsgödselmarknaden kort i förhållande till dessa antaganden. En mer ingående beskrivning av marknadens funktionssätt följer i kapitel 3.

Konkurrenssituationens betydelse för prisbildningen

Prisförändringar kan betraktas utifrån förutsättningarna för aktörerna att optimera vinsten på en marknad. Förutsättningarna avgörs av produktionsförhållanden, marknadsställning och andra förutsättningar såsom konsumenternas tillgång till information m.m. Statskontoret redogör närmare för dessa förutsättningar på handelsgödselmarknaden i kapitel 3.

På en marknad med en väl fungerande konkurrens kommer ett jämviktspris att etableras där ingen enskild aktör är prissättare. Om marknaden inte fungerar effektivt på grund av en situation med ett monopol eller oligopol, kan en enskild aktör vara prissättare. Detta kan ske genom att aktören producerar en mindre mängd och eller tar ut ett högre pris jämfört med om det förelåg en väl fungerande konkurrens.

Avgörande för den vinst som varje led hämtar in är således den marknadsposition aktörerna har. Om konkurrensen är bristfällig kan en enskild marknadsaktör påverka priset eller utbudet. Det innebär att en enskild aktör skulle kunna tillgodogöra sig hela eller delar av den "marginal" som uppstått till följd av att skatten på handelsgödsel avskaffats. Skatteeffekten på priset på handelsgödsel kan därmed betraktas som en fråga om skatteincidens – det vill säga var värdet hamnar när skatten tas bort. Om konsumenterna inte är priskänsliga utan handlar ungefär samma mängd oavsett pris så kan aktörerna tillgodogöra sig en relativt sett större andel av skattens värde.

Om det däremot råder en fungerande konkurrens och konsumenterna i hög utsträckning svarar på prisförändringar genom att ändra den mängd de efterfrågar så finns ingen sådan möjlighet. Då ska avskaffandet av skatten leda till en prissänkning där konsumentledet får den största eller hela delen av skattevärdet *allt annat lika*.

Utgångspunkter för en internationell prisjämförelse

Marknaden för handelsgödsel kännetecknas av relativt standardiserade produkter med goda förutsättningar att handlas i internationell konkurrens. Även om de produkter som dominerar den svenska marknaden är små produkter internationellt sett så finns det förutsättningar för att producentpriserna i vissa fall ska följa varandra internationellt. En hög svensk prisnivå i ett internationellt perspektiv och en större prisskillnad än vad som motiveras av transportkostnader och andra eventuella kostnader för vidareförädling och handel kan ge incitament för nya aktörer att ta sig in på den svenska

marknaden. Därigenom utjämnas eventuella prisskillnader. Det gäller såväl i tillverknings- som i återförsäljarledet. Detta innebär att även om en marknad är lokal och präglas av fåtalsdominans så kan den vara *utmaningsbar*.

Vissa produktionstekniska förutsättningar

Vid en snabbt ökad efterfrågan ökar kapacitetsutnyttjandet i tillverkningsledet vilket leder till att priserna stiger. På marknaden för handelsgödsel finns trögheter i hur snabbt anpassningar i utbud och efterfrågan kan ske. Det krävs en viss tid för att genomföra investeringar och öka produktionen. Efterfrågechocker kommer därför att mötas av stora prisförändringar.

3 Marknaden för handelsgödsel

I detta kapitel redogörs för hur varorna produceras och vilka förutsättningar som i övrigt gäller på marknaden i syfte att tydliggöra vad som gäller för utbudssidan med avseende på produktion och försäljning. Vidare redogörs för efterfrågesidan genom en kartläggning av handelsgödselanvändning i Sverige ifråga om produkter, användnings- och försäljningsmönster, skillnader i förhållande till andra länder m.m. Slutligen diskuteras förutsättningar i olika marknadsled i Sverige och internationellt.

3.1 Framställning av handelsgödsel

Produktionsprocessen

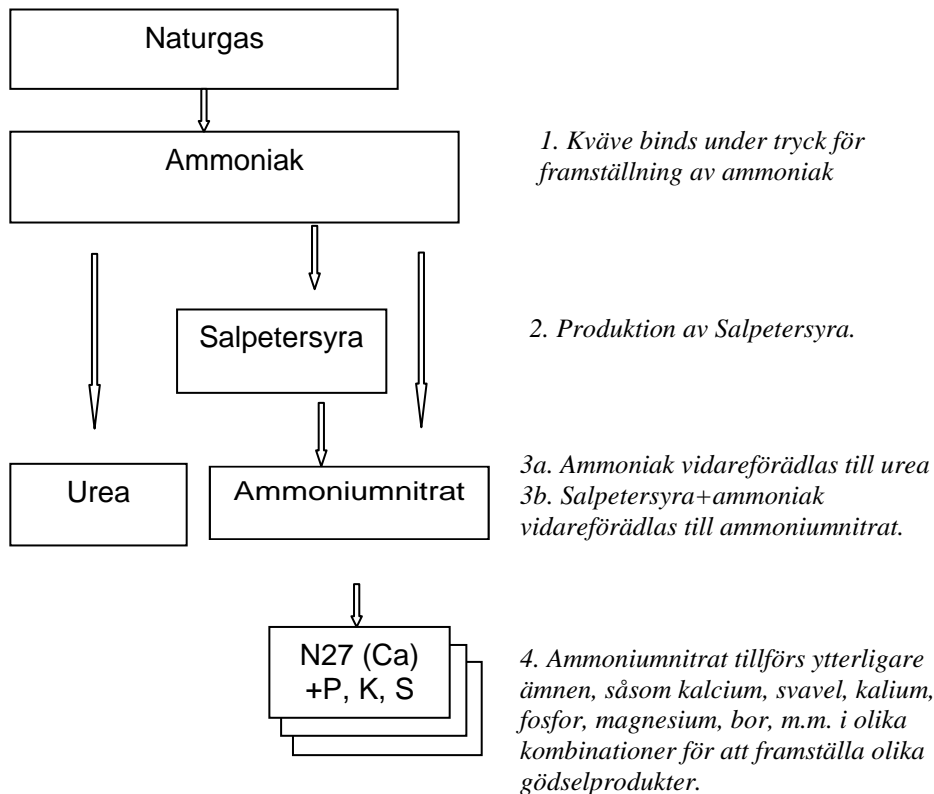
Den viktigaste näringskomponenten i handelsgödsel är kväve. Kväve som handelsgödsel framställs i olika former genom en kemisk process med samma basvara för framställning av flytande kvävegödselmedel kallat Urea och fast kvävegödselmedel, ammoniumnitrat (AN, N-gödselmedel).⁹ Urea är det vanligast använda kvävegödselmedlet globalt sett, men används marginellt i Sverige eftersom det inte är lämpligt av miljö- och klimatskäl. I Sverige är Urea endast en substitutionsvara om priset är väsentligt lägre än priset på handelsgödsel eftersom kvävetillförseln i Sverige blir lägre med Urea än med fast kvävegödsel.

Utöver kväve är fosfor (P) och kalium(K) viktiga ämnen som tillförs N-gödselmedel.

Produktionen är snarare kapital- än arbetsintensiv och kräver god tillgång till insatsvaror och infrastruktur. Tillverkningen är även mycket energiintensiv: kväve från luften binds under högt tryck med naturgas. I figur 1 åskådliggörs de olika stegen i produktionsprocessen.

⁹ Urea levereras dock både i flytande och fast form ("granulated", "prilled") men löses upp innan eller i samband med användning.

Figur 1 Produktionsprocessens olika steg för framställning av kvävegödselmedel

Marknaden för handelsgödsel är inte transparent. Statskontoret har exempelvis inte kunnat få tillgång till någon kvalificerad sammanställning över vikter för ingående kostnadsandelar (råvaror, kapitalkostnader, arbetskraft) i produktionen. Olika uppskattningar som Statskontoret tagit del av ger vid handen att naturgas utgör cirka 70 procent av kostnaden för ingående råvaror i produktionsprocessen.¹⁰

Sammantaget handlar det om en produktionsprocess där insatsvarornas pris sätts på den globala marknaden. Tillgången till naturresurser som används i produktion av handelsgödsel är koncentrerade till vissa platser i världen.¹¹ Vissa mineralmarknader, såsom kalium präglas av globala oligopol i produktionsledet.¹²

¹⁰ Se bl.a. Jordbruksverket, *Höga mineralgödselpriser – varför och hur länge?*, promemoria 2008-11-19. Yara, *Yara fertilizer industry handbook November 2009*. Pettersen et al. (2010).

¹¹ De stora exportörerna av ammoniak och kvävegödselmedel återfinns i Ryssland, Ukraina, Trinidad och Qatar. Kina och Ukraina är stora aktörer på marknaden för kvävegödselmedel idag. Produktionsbesluten i dessa länder i fråga om producerade kvantiteter påverkar råvarupriserna.

Naturgasprisets utveckling i förhållande till prisutvecklingen på handelsgödsel

Naturgas har som nämnts en stor betydelse för produktionen av ammoniak och kvävegödselmedel och utgör en betydande andel av kostnaden för olika insatsvaror i produktionen. Råvarutillgång och råvarupris är i denna mening en viktig faktor för handelsgödselproducenter. De studier som gjorts på området visar dock på att sambandet mellan naturgaspriset och kvävegödselpriset är lågt.¹³

Vissa strukturfrågor – möjlighet att anpassa utbud till ökad efterfrågan

Statskontoret har i intervjuer fått en samstämmig bild av strukturförändringar i handelsgödselindustrin under de senaste åren. Under 1990-talet hade handelsgödselindustrin lönsamhetsproblem med överkapacitet och många omoderna produktionsanläggningar. För cirka tio år sedan minskade produktionskapaciteten genom minskade investeringar och nedläggning av fabriker, framförallt minskade produktionskapaciteten i Europa och Norden. Vissa mindre företag försvann från marknaden samtidigt som vissa större företag stärkte sina positioner genom förvärv, däribland Yara AB.¹⁴ Utvecklingen har, mot bakgrund av en förväntad ökad efterfrågan på spannmål,¹⁵ vänt och det sker nyinvesteringar i bland annat Ryssland, Ukraina och Kina. Det tar dock cirka tre till fem år från investeringsbeslut till att en anläggning kan tas i bruk och vara i produktion. Det tar därför tid innan en ökad efterfrågan kan mötas av ett ökat utbud.

3.2 Handelsgödselsanvändning i Sverige

Handelsgödselmarknaden präglas i stor utsträckning av de lokala odlingsförhållandena. Statskontoret redogör i följande avsnitt för de iakttagelser som gjorts för den svenska marknaden och som möjliggör definitioner av relevanta marknader m.m.

3.2.1 Handelsgödselsanvändning – sorter och volymer

Handelsgödsel efterfrågas främst av lantbrukare verksamma inom spannmålsodling. Även lantbrukare verksamma inom djurproduktion använder handelsgödsel för odling av fodergrödor.¹⁶

¹² På mineralmarknaden finns stora aktörer i till exempel Kina, Ukraina och Ryssland. Från Nordamerika och Nordafrika exporteras stora kvantiteter fosfor. Även Finland i vår närhet har en viss export av fosfor. När det gäller Kalium så finns de stora aktörerna på marknaden Kanada, USA, Ryssland och Vitryssland – det är ett litet antal globala företag från dessa fyra stora länder som sätter Kaliumpriset.

¹³ Petterson et al (2010).

¹⁴ År 2007 köpte Yara AB det finska företaget Kemira.

¹⁵ OECD Agricultural Outlook 2010. Relationen mellan spannmål och handelsgödsel diskuteras senare.

¹⁶ Handelsgödsel används även inom skogs- och trädgårdsnäringen. Kväveinnehållet i handelsgödsel för skogsgödning har dock inte varit skattebelagt.

Handelsgödsel har en stor betydelse inom jordbruket. Den statistikansvariga myndigheten, Jordbruksverket, publicerar ett produktionsmedelsindex (PM-index) för de viktigaste insatsvarorna. PM-index sammanställs med hjälp av viktade delindex för ingående insatsvaror. PM-index för handelsgödsel sammanställs med data som avser faktiska försäljningspriser från de viktigaste återförsäljarna i Sverige och publiceras med cirka tre månaders eftersläpning. PM-index för handelsgödsel har inte justerats för kväveskatt. Det är det faktiska priset till bönderna inklusive den numera slopade kväveskatten som redovisas i index.

Vikten för handelsgödsel i PM-index för jordbrukssektorn i sin helhet uppgår till 7–8 procent. Vikten för handelsgödsel i PM-index för insatsvaror till odling står för ungefär 13,5 procent av kostnaderna.¹⁷

För att det ska löna sig att gödsla mycket (odla intensivt eller på mer areal) krävs att priset på det som produceras är tillräckligt högt i förhållande till löpande kostnader. Ett förväntat högt spannmålspris leder därför till högre produktion och därmed till en högre efterfrågan på handelsgödsel.¹⁸

Försäljning av handelsgödsel i Sverige

I Jordbruksverkets publikationer över försäljningsstatistiken för handelsgödsel förekommer indelningen i enkla och sammansatta handelsgödsel. Huvudgrupperna enkla och sammansatta handelsgödsel består i sin tur av undergrupper med olika sammansättningar av ämnen och vikter. Av den totala försäljningen under odlingsåret 2008/09 (perioden 1 juli 2008 – 30 juni 2009) bestod 62 procent av enkla kväve-, fosfor-, kalium- eller svavelmedel och 38 procent av sammansatta handelsgödsel av typ NP, NK, PK och NPK.

¹⁷ I PM-index är vägningstalet 7,1 för gödnings- och jordförbättringsmedel. 13,5 avser den kostnadsandel för odling, dvs. då kostnader för djurhållning rensats ut. Vissa smärre djurhållningsrelaterade kostnader har dock inte helt rensats ut. Se även bilaga 3.

¹⁸ Sambandet mellan priset på handelsgödsel och på vete diskuteras mer i kapitel 4.

Tabell 1 Försäljning av handelsgödsel odlingsåret 2008/09 i ton och procent

Huvudgrupper	(ton)	Andel (%)
<i>Enkla handelsgödsel</i>		
-Kvävegödselmedel	346 021	98,6
P- K och S-gödselmedel	5510	1,4
Summa enkla handelsgödsel	351 531	100
<i>Sammansatta handelsgödsel</i>		
-NP-, PK- och NK-gödsel	23047	10,7
-NPK-gödsel	192 174	89,3
Summa sammansatta handelsgödsel	215 221	100
S:a handelsgödsel, TOTALT	566 751	--

Källa: Jordbruksverket, Försäljning av mineralgödsel 2008/09, Statistikrapport 2010:05.

I tabell 1 framgår att NPK-gödselmedel odlingsåret 2008/09 utgjorde cirka 89 procent av försäljningen av sammansatta handelsgödsel. Försäljningen av NPK har varit relativt konstant mellan odlingsåren 2000/01–2006/07. Odlingsåret 2007/08 var försäljningen ovanligt hög, för att 2008/09 vara ovanligt låg. Försäljningen av NPK-gödselmedel minskade med 41 procent handelsgödselåret 2008/09. Den NPK-produkt som det såldes mest av 2008/09 stod för 31 procent av den totala NPK-försäljningen.¹⁹

Försäljningen av enkla handelsgödsel minskade med 15 procent jämfört med året innan. Försäljningen av kvävegödselmedel (N) utgjorde volymmässigt cirka 99 procent av de enkla kvävegödselmedlen.

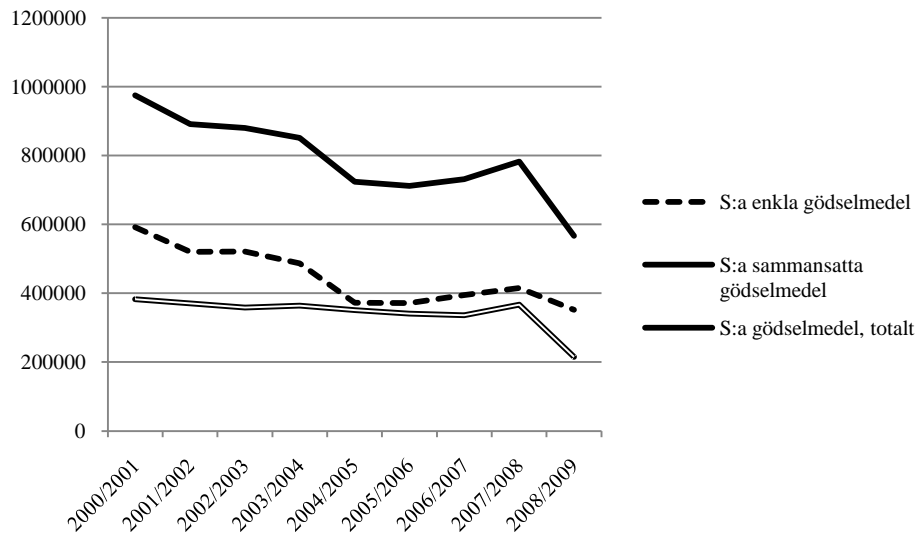
Totalt sett minskade försäljning av handelsgödsel med 28 procent jämfört med året innan. Detta är – sett i ett längre tidsperspektiv – en stor och plötslig nedgång.

I figur 2 visas försäld kvantitet från och med år 2000. Figur 6 bekräftar att försäljningen av handelsgödsel har minskat stadigt under 2000-talet. Det finns dock inget direkt påvisat samband i form av en styrande effekt från skatten på kväve.²⁰

¹⁹ NPK 27-3-5

²⁰ SOU 2003:9 *Skatt på handelsgödsel och bekämpningsmedel? Betänkande av HOBS-utredningen*

Figur 2 Försäljning av handelsgödselgödsel 2000/01–2008/09 i ton med fördelning på huvudgrupper, årsdata (odlingsår)

Källa: Jordbruksverket Statistikrapport 2010:5

Ovanstående figur visar på en trend av minskad efterfrågan på handelsgödsel till och med 2004/2005 då efterfrågan steg något igen. Figur 2 visar även förändringar av försålda volymer under en kraftig prisuppgång som inleddes i september 2007 med en kraftigt minskad försäljning från 2008 till 2009.²¹ Med hänvisning till vissa bedömningar av försålda volymer under 2009/2010 som Statskontoret har tagit del av är det totala utfallet sett över hela tidsperioden fram till och med augusti 2010 dock något mer osäkert.²²

Vissa kvalitetsfrågor

I Sverige används framför allt *kemiskt* blandade handelsgödsel, det vill säga att varje handelsgödselkorn innehåller samma andelar av ingående näringsämnen. Alternativet är *mekaniskt* blandad handelsgödsel där varje korn innehåller endast ett verksamt näringsämne och den önskade handelsgödselblandningen tas fram genom att olika andelar av olika korn blandas.

Den vanligaste leveransformen på den svenska marknaden är säckvara, det vill säga packat i storsäck, medan alternativet är leverans av bulkvara.

²¹ Se kapitel 4.

²² Under början av år 2010 ökade försäljning av handelsgödsel enligt representanter från försäljningsledet och användarna (Se intervjuista, bilaga 3). En anledning är att en stor del av försäljningen hösten 2009 fakturerades efter årsskiftet när de nya skattereglerna trädde ikraft. Enligt uppgifter till Statskontoret kan en anledning också vara osäkerhet om spelreglernas stabilitet över tiden på handelsgödselmarknaden. Spannmålsodlare köpte in större kvantiteter handelsgödsel än normalt för lagring på grund av osäkerhet om att kväveskatten skulle kunna återinföras efter valet hösten 2010. Eftersom försäljningsstatistiken som Jordbruksverket publicerar släpar efter, den senaste avser situationen till och med juli 2008, kan denna utveckling inte bekräftas med statistik.

Svenska varor jämfört med nordiska och europeiska varor

Säckpackning och kemisk blandning är två produktalternativ som på marknaden bedöms ge ett högre förädlingsvärde jämfört med leverans som bulkvara och mekaniskt blandad handelsgödsel. I Sverige skiljer sig efterfrågan därigenom åt vad gäller packning, framställning och innehåll något från övriga Europa (och världen).

I stora delar av världen efterfrågas främst enkla och flytande handelsgödsel, framför allt Urea. I Norden används i större utsträckning sammansatta handelsgödsel. I Norge är NPK-gödsels andel av den totala försäljningen av handelsgödsel högst, cirka 85 procent av den totala försäljningen utgörs av NPK-gödsel.²³ Inom EU-27 och USA utgör försäljningen av NPK-gödsel endast 14 procent av den totala försäljningen.²⁴

Skillnader i preferenser vad gäller packning och blandning kan bero på vanemönster, men även andra faktorer påverkar.²⁵ Framförallt är biologiska och klimatologiska faktorer skäl till varför man föredrar en viss typ av handelsgödsel framför ett annat.

Produktalternativ med ett högre förädlingsvärde har mindre marknader jämfört med lägre förädlade alternativ. Det faktum att det främst är dessa produkter som efterfrågas i Sverige leder till att utbudet av möjliga producenter på den svenska marknaden sannolikt är begränsat. Det är därför möjligt att konkurrensen på vissa mer förädlade och speciella handelsgödsel är svagare än på de enklare typer av handelsgödsel som efterfrågas på en större internationell marknad.

3.2.2 Handelsgödselmarknaden i Sverige – inköpsmönster

Sett ur ett längre tidsperspektiv så har handelsgödselmarknaden uppvisat stabila, men säsongsvarierande mönster. Förr köptes handelsgödsel i god tid, under höst- och vinterhalvåret, innan såddperioden under mars och april månader och lagrades på gården. Störst försäljning skedde i mars–april även om det skedde försäljning under hela året. I Sverige satts ett pris i oktober och sedan såldes handelsgödsel med stafflade²⁶ priser fram till våren. Det var därför viktigt för spannmålsodlarna att köpa när återförsäljarna släppte de första handelsgödselpartierna på marknaden eftersom den egna lagrings-

²³ Petterson et al (2010)

²⁴ Yara (2009)

²⁵ Att maskinparken är anpassad efter spridning av säckpackad och kemiskt blandad handelsgödsel kan ha viss betydelse för att dessa mer förädlade produkter väljs. Arbetskraftskostnader kan också ha viss betydelse för vilken förädlingsgrad på handelsgödsel som efterfrågas. Lägre arbetskraftskostnader kan göra det mer lönsamt att använda enklare handelsgödsel som kräver en större arbetsinsats.

²⁶ Med staffling avses att priset höjs trappstegsvis genom ett på förhand känt påslag.

och kapitalkostnaden var lägre än det stafflade priset.²⁷ Inköpsbesluten baseras därmed i större utsträckning på i förhand kända förutsättningar för handelsgödselepriset utveckling snarare än på den förväntade spannmålsprisutvecklingen.

Efterfrågan på handelsgödsel har, historiskt sett haft en liten priskänslighet på kort och medellång sikt.²⁸ Den mängd handelsgödsel som behövs inför sådden är i princip konstant i förhållande till den producerade mängden spannmål som optimalt kan odlas. Det finns inget generellt samband mellan en ökad handelsgödsele användning och en ökad avkastning på sådden.²⁹

Den bild som framkommit då Statskontoret har intervjuat aktörer på marknaden är att *inköpsbeteendet för handelsgödsel har förändrats*. Efterfrågan på handelsgödsel bestäms numera i mycket hög utsträckning av priset på handelsgödsel i förhållande till den förväntade avkastningen på det spannmål som odlas. Den förväntade avkastningen i Sverige bestäms av världsmarknadspriserna för spannmål.

3.3 Förutsättningar i de olika marknadsleden

Det har gjorts relativt få kartläggningar och analyser av handelsgödsele marknaden. Kartläggningen i denna rapport baseras bland annat på intervjuer med marknadsaktörer och representanter för användarna av handelsgödsel.³⁰ Marknadsbeskrivningen är viktig för att närmare klargöra vilka faktorer som är viktiga att beakta vid valet av indikatorer för att analysera utbuds- och efterfrågeförhållanden på marknaden för handelsgödsel.

3.3.1 Handelsgödseleproducenter

Den svenska marknaden för handelsgödsel kännetecknas av en stark koncentration. I tillverkningsledet har företaget Yara AB enligt egen uppgift en marknadsandel på cirka 60 procent av det handelsgödsel som tillförs den svenska marknaden. Andra bedömare anser att marknadsandelen är högre och att Yara i princip har en monopolliknande ställning.

²⁷ Handelsgödsel kräver ingen särskild lagerhållning och såväl grossister/återförsäljare som slutkunder kan lagra handelsgödsel.

²⁸ Se Ingelsson M. & Drake, L. (1998) Price elasticity of nitrogen fertilisers in Sweden. *Swedish journal of agricultural research*. Vol. 28 s. 157-165, 1998.

²⁹ En spannmålsodlare har begränsade möjligheter påverka sin produktion ifråga om att odla med olika intensitetsgrad (ju mer gödning desto högre intensitet). Produktionsmängden kan anpassas genom att öka eller minska odlingsarealen eller odla olika grödor. Förhållandet mellan den mängd handelsgödsel som behövs för det spannmål som ska odlas beskrivs med något som benämns "optimala givor" som anger den mängd handelsgödsel som ger optimal avkastning för en viss sådd. Sambandet mellan gödsling och avkastning varierar därför mellan jordar med olika kvalitet med avseende på naturligt innehåll av mineraler. För mycket handelsgödsel leder inte till en ökad avkastning och för lite handelsgödsel urlakar jordens naturliga mineralinnehåll och minskar avkastningen på sikt.

Källa: Jordbruksverket (2009) *Gödsling och kalkning i Sverige 2010*.

³⁰ Se bilaga 2.

Tabell 2 Uppskattade marknadsandelar i producentledet, svenska marknaden för N-, NS- och NPK-produkter år 2009

Företag	Marknadsandel i Sverige (%)
Yara AB	60-80
Övriga: ZAK, Achema, Uralkali m.fl.	20-40

Yara är en av världens största tillverkare av handelsgödsel. Företaget har enligt egna uppskattningar en marknadsandel på cirka 8 procent av världsmarknaden. På den europeiska marknaden (EU) har Yara en marknadsandel om cirka 25–30 procent av kvävegödselmarknaden. I Norden har Yara en starkare position med en marknadsandel på cirka 60 procent.³¹

Det sker ingen produktion av handelsgödsel i Sverige. Import till den svenska marknaden sker från stora produktionsenheter i närliggande områden. Däremot sker ompaketering i Sverige.³² Samtliga råvaror för mineralgödselproduktion handlas på världsmarknaden och största delen av inköpen görs, enligt uppgift från Yara AB, till spotpris.³³ Insatsvarorna används inte enbart vid handelsgödselframställning och insatsvarornas priser är världsmarknadspriser.

På den svenska marknaden säljer Yara till de tre rikstäckande återförsäljarna Lantmännen, Svenska foder och DLA-gruppen.³⁴ Dessa köper in produkter även från andra tillverkaren och de största leverantörerna finns bland annat i Polen (Zak m.fl.).

Förbrukningen av handelsgödsel på västeuropeiska marknaden är ganska stabil och produktionen är relativt konstant varje år. Vissa år inträffar avvikelser till följd av stora förändringar i spannmålspriserna. Yaras prisstrategi är starkt beroende av utvecklingen i Tyskland, Frankrike och Storbritannien där de stora europeiska kvävemarknaderna finns.

3.3.2 Grossist- och försäljningsledet

Det finns tre stora aktörer i återförsäljarledet på den svenska marknaden. Det största företaget på den svenska marknaden är Lantmännen, sedan följer Svenska Foder och DLA-gruppen. Ställningen på marknaden varierar något mellan odlingsår och för olika handelsgödselprodukter. Enligt de uppgifter som Statskontoret erhållit har Lantmännen cirka 70 procent av den svenska marknaden för handelsgödsel, Svenska Foder cirka 10–20 procent och DLA cirka 10–15 procent. Därutöver finns det ett antal mindre aktörer som inte är lagerhållare. Yara säljer dock inte till dessa fristående importörer utan

³¹ I Norge är marknadsandelen något högre cirka 85–90 procent. Källa: Pettersen et al (2010)

³² Yara AB äger samtliga lastnings- och ompaketeringsterminaler i Sverige.

³³ Se intervjujlista, bilaga 2.

³⁴ DLA: Den lokale andel, motsvarar Lantmännen i Sverige.

importen kommer från producenter i till exempel Ukraina, Polen, Baltikum och Ryssland.

Tabell 3 Uppskattade marknadsandelar för återförsäljare på den svenska marknaden år 2009.

Företag	Marknadsandel (%)
Lantmännen	70
Svenska Foder	10-20
DLA-gruppen	10-15
Övriga: BM Agri m.fl.	5-10

Enligt vad Statskontoret erfarit är Lantmännen prisledande på den svenska marknaden och Lantmännens priser är en indikator för de andra aktörernas prissättning. Lantmännen har också en fördel genom att de kan erbjuda lantbrukarna krediter och har därigenom en viss konkurrensfördel för dem som är beroende av att nyttja dessa.

De mindre aktörerna handlar och tar in få eller enstaka båtlastar av ett mindre antal produkter som säljs på den svenska marknaden.³⁵

Återförsäljarna är angelägna att inte hålla för stora lager; det kan innebära en prISRISK då de internationella inköpspriserna på handelsgödsel snabbt kan förändras. Priset är ett styrmedel för grossisterna att ge incitament hos användarna att göra tidiga affärer och lagra handelsgödsel själva.

Inköpssamverkan

Genom det samägda inköpsbolaget European Fertilizer A/S tillhör Lantmännen och Svenska Foder en av Europas största inköpare av handelsgödsel. European Fertilizer ägs gemensamt av flera stora grossister i Norra Europa.³⁶ Yara är den huvudsakliga leverantören till European Fertilizer, cirka 60 procent av inköpta volymer kommer från företaget. DLA-gruppens inköp till Sverige görs genom den danska inköpsorganisationen. Yara är en central motpart till inköpsorganisationerna men det förekommer också handel med andra leverantörer på marknaden, utöver Yara finns det cirka tio andra leverantörer.

³⁵ Till exempel BM Agri m.fl. DLA:s föregångare, Spannexgruppen började också på det viset tidigare innan Spannexgruppen gick ihop med danska DLA för att de var för små för att få bra priser från tillverkarna.

³⁶ European Fertilizer A/S är baserat i Köpenhamn och är ett "joint-venture" mellan DLG och Lantmännen. Företaget är tidigare känt som SweDane Fertilizer A/S. Lantmännen äger 31 procent i European Fertilizer, DLG i Danmark (den danska motsvarigheten till Lantmännen) äger 31 procent, BSL (HaGe Kiel) i Tyskland äger 31 procent och Agro Danmark äger 7 procent. Svenska Foder ägs av DLG i Danmark och ingår därmed i European Fertilizer. Lantmännen och DLG har nyligen genomfört några större aktieförvärv och särskilt Lantmännen har därmed utökat sin ägarandel i det tyska företaget HaGe Kiel och bolagets verksamhet i Baltikum genom det samägda företaget Scandinavian Farmers. HaGe Kiel övertar samtidigt Scandinavian Farmers verksamhet i Polen. HaGe Kiel är Tysklands tredje största lantbruksföretag och verksamt i norra Tyskland och Polen.

Lantmännen, Svenska Foder och DLA handlar främst genom inköpsorganisationen. Om återförsäljarna köper in själva så erhålls inte tillräckligt stora volymer och därigenom sämre priser på sikt.

3.4 Konkurrens på marknaden för handelsgödsel

Om marknaden för framställning av handelsgödsel betraktas som en global marknad tycks fåtalskonkurrens och dominerande aktörer i tillverkningsledet inte vara något problem. Om marknaden avgränsas geografiskt till den europeiska eller nordiska marknaden är förhållandet annorlunda. Yara har en mycket stark ställning i tillverkningsledet. Frågan är hur dominerande Yara ska anses vara och vilka konkurrensfördelar företaget har. En viktig observation är att handelsgödselprodukter, för svenskt vidkommande, *inte är homogena varor* eftersom det finns en stor differentiering av produkter. Vidare varierar antalet faktiska och potentiella leverantörer av olika kategorier av handelsgödsel.

Kvalitetsfrågor kan ha betydelse för urvalet av möjliga leverantörer i tillverkningsledet.³⁷ Yara har, till skillnad från många andra mindre leverantörer i exempelvis Östeuropa, utarbetade rutiner för reklamationsrätt. Vidare profilerar sig företaget genom att hävda miljöaspekter i tillverkningen av sina produkter. Företaget har därför vissa konkurrensfördelar. Dock menar ett antal bedömare som Statskontoret talat med att det i dag inte finns några större kvalitetsskillnader mellan Yaras och andra konkurrerande tillverkares produkter.

Under förutsättning att det inte finns några trösklar eller inträdeshinder för att agera på den svenska handelsgödselmarknaden behöver inte Lantmännens och Yaras starka positioner vara något problem. På marknaden för handelsgödsel kan det förekomma vissa etableringshinder. Handelsgödsel är en bulkvara och kräver relativt stora leveranser vid varje tillfälle, det innebär stora inköpta kvantiteter. För att hantera detta krävs tillgång till kapital och logistisk kapacitet, till exempel hamnar och terminaler för att ta mot och hantera leveranser. Det kan vidare finnas en risk för inlåsnings effekter i en situation där två stora parter agerar gemensamt vid inköp.³⁸ Tillsammans har Lantmännen och Svenska Foder 80-90 procent av den svenska handelsgödsel försäljningen. Om det finns bindningar mellan återförsäljarna och vissa tillverkare kan det begränsa utbudet av andra producenter på marknaden.

³⁷ Användarna upplever att det finns och har funnits skillnader i kvaliteten på utbudet av handelsgödsel från olika tillverkare. Kvalitetsskillnaden består till exempel i att vissa tillverkares produkter upplevts som lättare att arbeta med och har en lägre kassationsgrad. För enkla handelsgödsel är kvalitetsskillnaderna mindre, det är ungefär samma kvävekoncentration i alla enkla kvävegödsel.

³⁸ Om det finns bindningar genom någon form av till exempel exklusivt avtal (som ger en exklusiv rätt att sälja en produkt) eller andra former av lojalitetsskapande avtal mellan återförsäljare och producenter kan det begränsa möjligheterna för andra tillverkare eller återförsäljare att sälja på en marknad.

4 Prisutveckling i Sverige och internationellt

Detta kapitel inleds med en kort beskrivning av den numera slopade skatten på kväve i handelsgödsel. Därefter följer en kort redogörelse för vilka faktorer som bedöms vara väsentliga för prisutvecklingen på handelsgödsel. Vidare redovisas en kartläggning av den historiska prisutvecklingen för handelsgödsel i Sverige. Kapitlet avslutas med en kartläggning av den historiska svenska respektive nordiska och tyska prisutvecklingen på jämförbara eller i annat avseende relevanta varor.

4.1 Skatt på handelsgödsel

För att minska utsläpp av kväve, kadmium och bekämpningsmedel från jordbruket infördes år 1984 miljöavgifter på dessa ämnen.³⁹ Avgiften på kväve motiverades med att kväve bidrar till övergödning. År 1995 ändrades avgifterna till skatter. Skatten uppgick till 1,80 kronor per helt kilogram kväve i handelsgödsel och 30 kronor per helt gram kadmium om fosforhalten uppgick till minst två procent.⁴⁰ Skattens andel motsvarade cirka 20 procent av priset på handelsgödsel.⁴¹ Handelsgödselskatten betalades in till Skattemyndigheten av lagerhållarna när varan levererades till kunden.

En utredning tillsattes år 2001 med uppdrag att se över skattesatserna på handelsgödsel och bekämpningsmedel. Utredningen föreslog att skattesatsen på handelsgödsel skulle behållas på rådande nivåer med hänvisning till att man inte kunde förvänta sig en bättre styrningseffekt genom en höjd skatt.⁴²

Från och med den 1 januari 2010 upphörde beskattningen av kväveinnehållet i handelsgödsel för att kompensera för ökad skatteuppbörd genom andra ändringar och för att öka det svenska jordbrukets konkurrenskraft.⁴³ Innan skatten slopades var Sverige i praktiken ensamt inom EU att tillämpa en generell skatt på handelsgödsel med avseende både på kväve- och kadmiuminnehåll.

³⁹ Prop. 1983/84:176, Prop. 193/84:40.

⁴⁰ Se Fi 2009/6027 samt SOU 2003:9.

⁴¹ Skattens andel av totalpriset har från år 2007 till dagsläget varierat mellan cirka 11–25 procent enligt Statskontorets beräkningar, extremvärdena handlar dock om exceptionella situationer som diskuteras senare. I ”normalfallet” har skattens andel motsvarat ca 20 procent.

⁴² SOU 2003:9

⁴³ Prop. 2009/10:1

4.2 Faktorer som kan påverka handelsgödselpriset

Det finns ett antal faktorer som, rent teoretiskt, kan påverka det svenska priset på handelsgödsel

- den internationella prisutvecklingen på ingående insatsvaror i produktionen,
- den internationella prisutvecklingen för spannmål (särskilt vetepreiser),
- fraktpriser och
- valutakursförändringar.

Till dessa faktorer kan även läggas

- den internationella efterfrågan på handelsgödsel,
- det internationella utbudet av handelsgödsel,
- den svenska efterfrågan på handelsgödsel samt
- svensk och internationell prisutveckling på substitut.

Den internationella efterfrågan på handelsgödsel berörs inte närmare i denna promemoria mer än som en kartläggning av prisutvecklingen för Urea och ammoniumnitrat. Vad gäller internationellt utbud så har detta diskuterats kort tidigare och Statskontoret har redogjort för strukturella förutsättningar i sektorn. Den svenska och internationella prisutvecklingen på substitut redovisas översiktligt i avsnitt 4.3.

Insatsvarornas prisutveckling

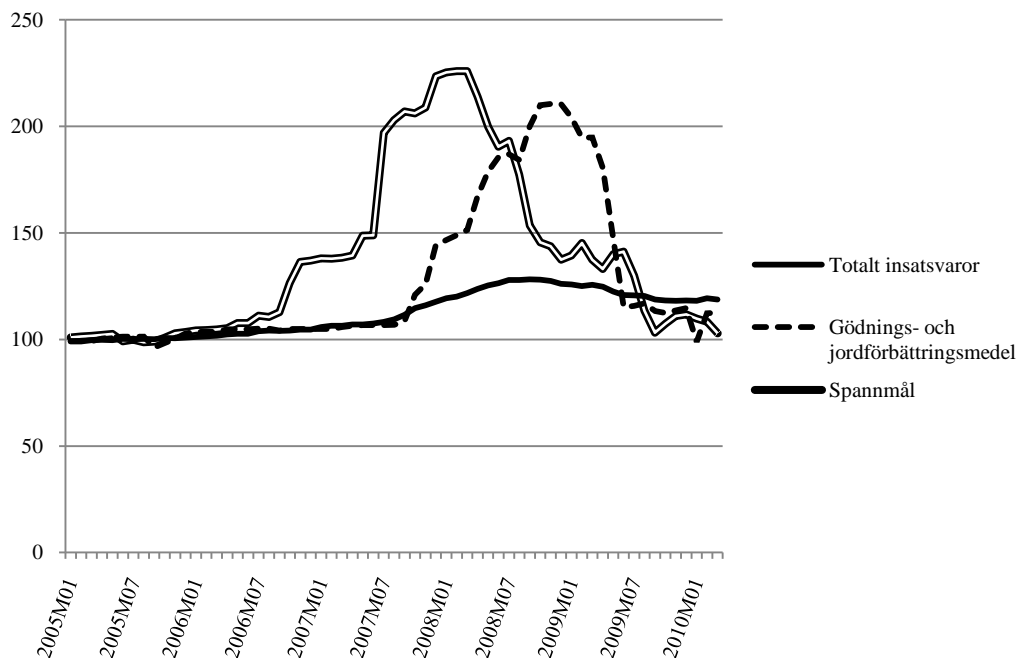
Vad gäller sambandet mellan insatsvaror i produktionen och prisutvecklingen på handelsgödsel så finns det mycket lite som tyder på att detta skulle vara särskilt starkt med avseende på den viktigaste insatsvaran naturgas. Tvärtom finns belegg för att sambandet är svagt. T.ex. finner Pettersen et al (2010) att sambandet mellan naturgas- och handelsgödselpris är svagare än sambandet mellan handelsgödselpris och oljepris, trots att det senare inte är en andels- eller värdemässigt väsentlig insatsvara i handelsgödselproduktionen. Statskontoret har vidare erfarenhet att man i producentledet inte ser priset på råvaror som den viktigaste faktorn för prissättningen.⁴⁴ I fråga om vissa mineraler som används som insatsvaror i sammansatta gödselmedel finns dock ett samband. Den rapport som NILF och Østlandsforskning gjorde om konkurrensen på den nordiska handelsgödselmarknaden fann ett starkt samband mellan norska försäljningspriser på NPK-gödsel och priset på kalium och fosfor. Statskontoret kommer dock inte att närmare undersöka insatsvarornas prisutveckling i denna promemoria.

⁴⁴ Se intervju lista i bilaga 2.

Den internationella prisutvecklingen för spannmål

Det svenska handelsgödselpriset hänger starkt samman med utvecklingen av spannmålspriserna. Även studier av de nordiska marknaderna för handelsgödsel bekräftar detta samband.⁴⁵ I figur 3 redovisas den totala spannmålsprisutvecklingen med hjälp av det avräkningsprisindex⁴⁶ (A-index) som Jordbruksverket sammanställer med data från pris till lantbrukare från uppköpare. I figur 3 redovisas också prisutvecklingen för handelsgödsel ("gödnings- och jordförbättringsmedel") som Jordbruksverket sammanställer i PM-index. Som framgår av figur 3 så syns ett tydligt grafiskt samband mellan spannmålspriser och handelsgödselpriser.

Figur 3 Prisindex för handelsgödsel totalt (PM-index) samt spannmålspriser totalt (A-index), månadsdata 2005–2010 (mars månad, 2005=100)

Källa: Jordbruksverket

Av figur 3 framgår att graferna för spannmål respektive handelsgödsel har en likartad utveckling. I figuren anses även att den tidsförskjutning som råder mellan de båda prisserierna verkar minska längre fram i tidsperioden. Detta kan tolkas som att handelsgödselprisets utveckling i allt snabbare takt kan ha anpassat sig till spannmålsprisets utveckling. De exakta förhållandena måste dock analyseras vidare.

Vete utgör den största produktgruppen i A-index för spannmål och kräver en relativt hög näringstillförsel jämfört med andra spannmål. Vete handlas på

⁴⁵ Pettersen et al (2010)

⁴⁶ A-index avser att visa utvecklingen av avräkningspriser för inhemskt producerade jordbruksprodukter.

en internationell marknad och den svenska veteprisutvecklingen är starkt påverkad av den internationella veteprisutvecklingen.⁴⁷

Fraktpriser och valutakursförändringar

Som tidigare nämnts, så har Statskontoret fått en samstämmig bild av att fraktpriser och valutakursförändringar inte haft någon större inverkan på prisutvecklingen för handelsgödsel. Detta innebär dock inte att förändringar av fraktpriser och valutakurser varit helt oväsentliga.

Statskontoret sluter sig dock till att det av data framgår att valutakursförändringarna inte varit av sådan art att de förklarar de största förändringarna av handelsgödselpriserna under perioden september 2007 – juni 2009.

Fraktprisernas utveckling kan beskrivas genom olika fraktkostnadsindex, bland annat det sammanvägda Baltic Exchange Dry Index (BDI). Från och med januari 2005 till och med september 2010 visar BDI på en turbulent period.⁴⁸ I den globala konjunkturuppgången som inträffade omkring mitten av denna period steg såväl fraktpriser, energipriser som spannmålspriser. Statskontoret har tagit del av olika bedömningar av fraktkostnadens andel av det totala slutpriset för användaren. Olika uppskattningar ger vid handen att fraktens andel av totalpriset (exkl. skatt) motsvarar cirka 2–5 procent beroende på tidsperiod. Motsvarande andel som frakt av pris på vara från producent bedöms inte ligga högre.⁴⁹ Med hänvisning till att fraktkostnaden utgör en så liten andel av totalpriset studeras denna faktor inte närmare i denna promemoria.

4.3 Den historiska prisutvecklingen i Sverige

Historiskt har priserna haft en relativt stabil utveckling och efterfrågan har följt ett cykliskt mönster.⁵⁰ I figur 4 framgår tydligt att det, fram till år 2007, funnits ett säsongsbetonat mönster i prisutvecklingen från och med början av 2000-talet med tydliga prisnedgångar i juli. Detta mönster bröts i september 2007 då en kraftig uppgång inleddes.⁵¹

⁴⁷ Eventuella prisjusteringar för skiftande kvalitet på spannmålet avseende proteininnehåll m.m. har inte gjorts.

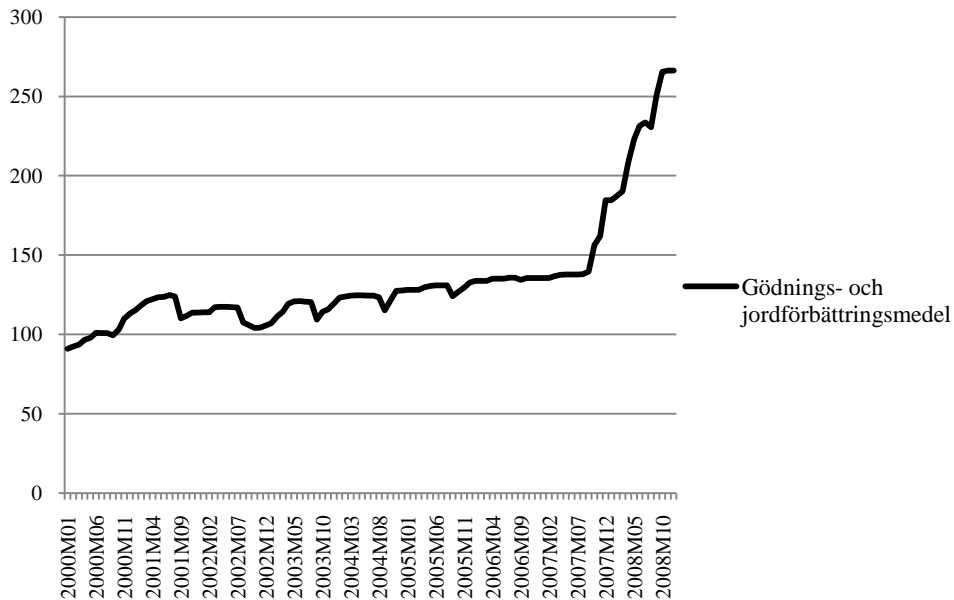
⁴⁸ <http://www.bloomberg.com/apps/quote?ticker=BDIY:IND> (2010-10-18)

⁴⁹ Se intervjuista i bilaga 2.

⁵⁰ Vidare har marknaden tidigare varit reglerad. Bland annat genom en prisreglering på handelsgödsel. Se t.ex. SOU 2003:9.

⁵¹ Observera att viktningen inte justerats för denna tidsserie, detta bedöms dock ha mindre betydelse eftersom figuren syftar till att åskådliggöra prisutvecklingen under en längre tid och inte specifikt i vissa avgränsade kortare perioder.

Figur 4 PM-index för gödnings- och jordförbättringsmedel åren 2000–2008, månad (jan 2000=100)

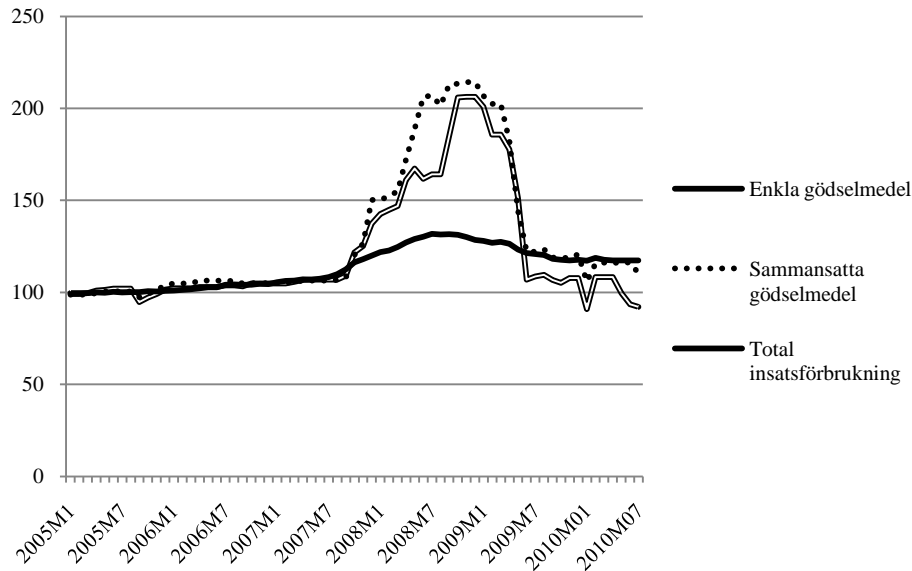
Källa: Jordbruksverket

Statistik från tidigare indexserier än år 2005 är, som tidigare nämnts, inte helt jämförbar med den senaste indexserien med detta basår eftersom Jordbruksverket läser vikterna för varje nytt basår. Sett över en längre tidsperiod finns dock ingen lika dramatisk skillnad i prisutvecklingen som den som skedde från mitten av år 2007 till och med mitten av år 2009.

Prisutvecklingen åren 2005–2009

Prisutvecklingen under perioden från år 2007 och framåt får betecknas som exceptionell. År 2007 inleddes en snabb och kraftig prisökning på i princip allt handelsgödsel för jordbruket. Prisökningen nådde sin kulmen under vintern 2008 och bröts tvärt i början av sommaren 2009 då efterfrågan minskade kraftigt och priset sjönk till tidigare nivåer. I figur 5 visas index över prisutvecklingen för enkla respektive sammansatta gödselmedel samt totala prisutvecklingen för insatsvaror inom jordbruket från och med år 2005 till och med juli 2010.

Figur 5 PM-index för enkla och sammansatta gödselmedel samt total insatsförbrukning i jordbruket, januari 2005 – juli 2010, månadsdata (2005=100)

Källa: Jordbruksverket

Som framgår av figur 5 så är prisförändringarna från och med september 2007 till juni 2009 mycket kraftiga. Samtidigt är förändringarna för den totala insatsförbrukningen inte lika kraftiga. Detta innebär att handelsgödselmarknaden hade en utveckling som skiljde sig från andra insatsvaror. Prisförändringarna kring årsskiftet 2009/10 diskuteras utförligare i kapitel 5.

Flera aktörer som Statskontoret talat med bedömer att *beteendet för olika aktörer på handelsgödselmarknaden har förändrats* som en konsekvens av turbulensen på marknaden under åren 2008–2009.⁵² En ökad volatilitet på marknaden och förändringar i efterfrågan på handelsgödsel innebär en riskfaktor som samtliga aktörer måste hantera på kort och lång sikt.

4.4 Svenska handelsgödselpriser i nordisk jämförelse

De nordiska marknaderna utgör relevanta jämförelser för det svenska handelsgödselprisets utveckling. Nedan följer en kort jämförelse av prisutvecklingen i Sverige, Danmark och Finland. Norge ingår inte i jämförelsen med hänvisning till att de norska priserna historiskt sett enbart ändras två gånger per år.⁵³ Detta innebär att jämförelse angående anpassning av inhemska priser till prisutvecklingen i andra länder med en snabbare förändring av priset i ett kortsiktigt perspektiv blir problematisk.

⁵² Se intervju lista, bilaga 2.

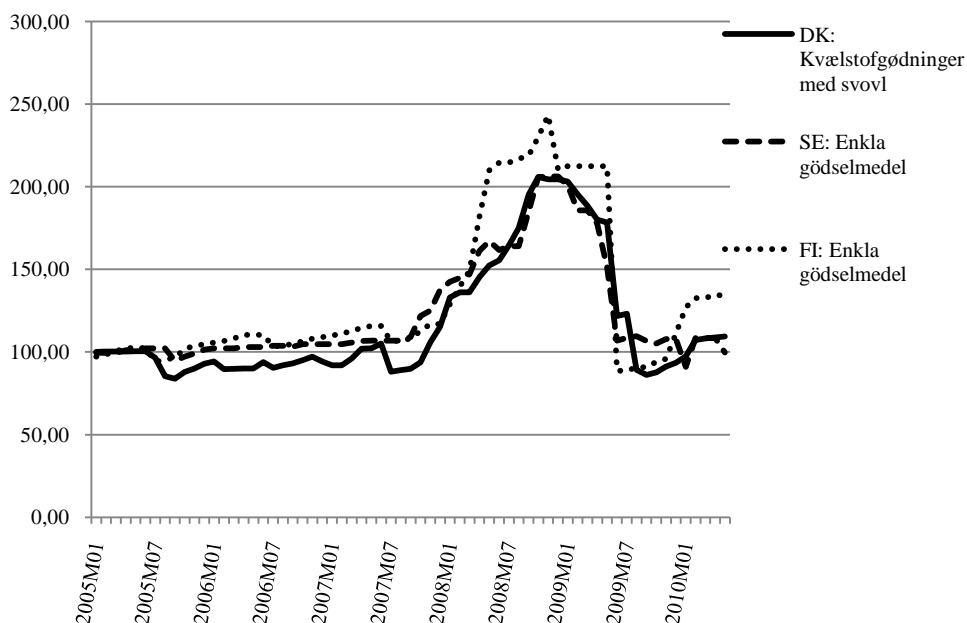
⁵³ Halvårspriserna är terminspriser. Källa: Pettersen et al (2010).

De svenska priserna har jämförelsevis legat på en relativt sett högre nivå än i övriga Norden (Danmark, Finland och Norge). I rapporten från NILF och Østlandsforskning finner man att prisskillnaden mellan svenska NPK-priser och norska skiljer cirka 54 öre per kg, vilket ungefär motsvarar kväveskatten. Det finns även nivåskillnader mellan det svenska priset och tyska priser på motsvarande produkter. Dessa prisskillnader kan inte enbart förklaras med skatten.⁵⁴ Marknaderna skiljer sig även åt på så sätt att efterfrågan inte ser exakt likadan ut på grund av olika produktionsförutsättningar. Däremot har de tre marknaderna ganska lika förhållanden vad gäller marknadsstruktur i producent- och återförsäljarledet med en hög marknadskoncentration med en dominerande aktör i varje led.⁵⁵

Det kan tilläggas att det i Danmark av klimatologiska skäl är lättare att använda en substituerbar vara såsom Urea. Det finns dessutom mer tillgång till stallgödsel genom svinuppfödning. I Finland använder man vidare i högre utsträckning mekaniskt framför kemiskt blandad vara.

För den nordiska marknaden har det varit möjligt att göra jämförelser mellan huvudgrupperna enkla respektive sammansatta gödningsmedel. För internationella jämförelser utanför Norden har det till denna promemoria inte varit möjligt att göra jämförelser av sammansatta gödselmedel.

Figur 6 Prisindex för enkla handelsgödsel (vara i säck) på den danska, finska och svenska marknaden 200501–201005, månadsdata (2005=100)

Källa: Jordbruksverket, Statistikcentralen och Danmarks statistik samt egna bearbetningar.

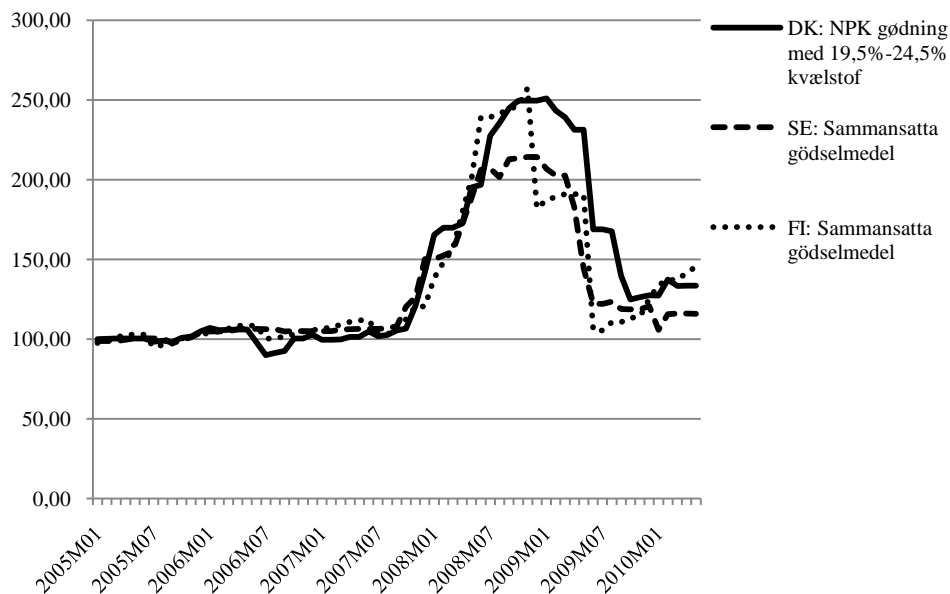
⁵⁴ Källa: Pettersen et al (2010).

⁵⁵ Källa: Pettersen et al (2010).

I figur 6 framgår att prisutvecklingen var relativt likartad över den valda tidsperioden i de tre länderna (Danmark, Finland och Sverige), dock med kortsiktiga avvikelser. I figuren framgår exempelvis att det under hösten 2009, under samma period som den svenska gödselskatten avskaffas, inträffar skillnader i prisutvecklingen på de nordiska marknaderna. På den nordiska marknaden är överensstämmelsen i *prisutveckling* störst mellan svenska och danska priser.⁵⁶ De danska och svenska marknaderna är också nära sammanlänkade genom det inköpssamarbete som förekommer i återförsäljarledet. Däremot finns det skillnader i *prisnivåer* som behöver analyseras särskilt. Utvecklingen från september 2009 till juni 2010 kommenteras närmare i avsnitt 5.2.

För de sammansatta kvävegödningsmedlen är prisutvecklingen någorlunda likartad jämfört med den för enkla kvävegödningsmedel, det finns dock – som framgår av figur 7 – vissa mindre skillnader.

Figur 7 Prisindex för sammansatta handelsgödsel (vara i säck) på den danska, finska och svenska marknaden 200501–201005, månadsdata (2005=100)

Källa: Jordbruksverket, Statistikcentralen och Danmarks statistik med egna bearbetningar.

Återigen har den danska och svenska prisutvecklingen bäst överensstämmelse, men det finns mer som skiljer prisutvecklingen åt jämfört med prisutvecklingen för enkla handelsgödsel. Utvecklingen från september 2009 till juni 2010 kommenteras närmare i avsnitt 5.2.

⁵⁶ Pettersen et al 2010.

4.5 Svenska handelsgödselpriser i internationell jämförelse

De viktigaste internationella handelsplatserna för handelsgödsel till de nordiska, nord- väst- och centraleuropeiska marknaderna finns i Tyskland. Den tyska prisutvecklingen är därmed prisedande för angränsande områden – och i synnerhet den nordiska marknaden.

Olika återförsäljare och tillverkare har olika beteckningar på sina produkter. Det går därför inte att jämföra exakt samma produkter. De vanligast förekommande kvävegödselmedelsprodukterna på den svenska marknaden har ett kväveinnehåll på cirka 27 procent.⁵⁷ En relevant jämförelse kan därför göras med det internationellt handlade kvävegödningsmedlet kalciumammoniumnitrat, CAN.⁵⁸

Urea är ett substitut till enkla kvävegödselmedel och globalt sett den största kvävegödselprodukten. Dessutom har Urea samma produktionsbas som ammoniumnitrat. Det är därför relevant att jämföra priset för enkla gödselmedel med dessa produkter även om Urea och ammoniumnitrat med 34 procents kvävehalt används sparsamt i Sverige. Det kan även tilläggas att CAN och N27 har samma bas, ammoniak, varför ett globalt pris på Urea och ammoniumnitrat har effekt på CAN-priset och N27-priserna.⁵⁹

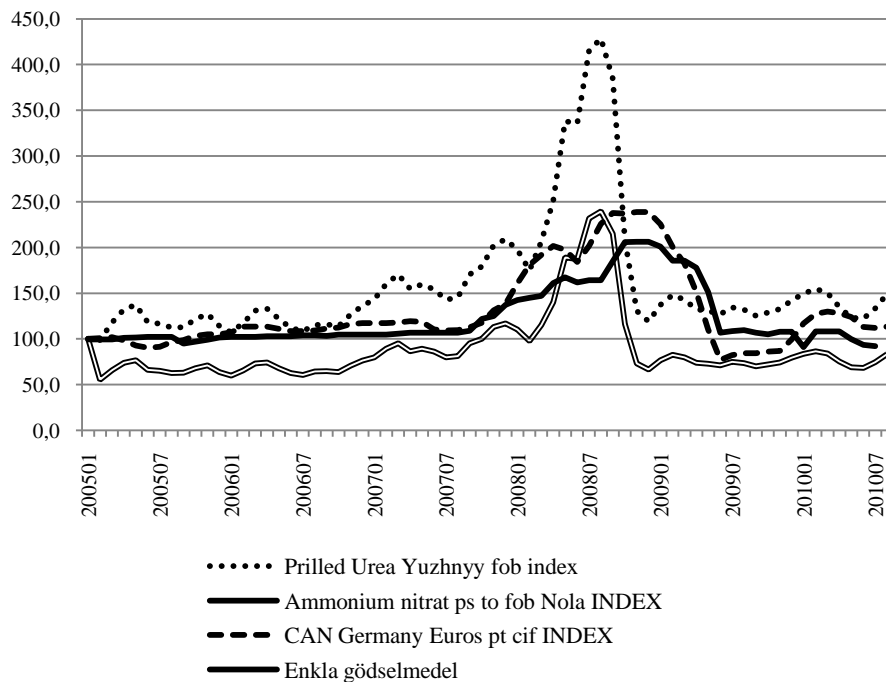
De priser för Urea och ammoniumnitrat som redovisas i figur 8 är exempel på världsmarknadspriser, det vill säga priser för varor som handlas globalt. Ureapriset är pris från hamn i Ukraina och ammoniumnitratpriset är pris från hamn i USA för leverans till världsmarknaden.

⁵⁷ N27, NS27-4

⁵⁸ CAN kallas även för kalkammonsalpeter. Det är ammoniumnitrat med tillförsel av kalcium. Det kan även säljas under beteckningen KAS eller Opti-KAS. Ammoniumnitrat har vanligtvis ett kväveinnehåll på cirka 34 procent.

⁵⁹ Produktionsprocessen beskrivs avsnitt 3.1 och i figur 1.

Figur 8 Prisindex, månadsdata för PM-index för enkla handelsgödsel i Sverige, prisindex på jämförbara varor i Tyskland samt utveckling av vissa världsmarknadspriser, månadsdata 200501–201007(08)* (200501=100)

* De internationella prisserierna sträcker sig t.o.m. augusti 2010, den svenska prisserien sträcker sig fram t.o.m. juli 2010.

Källa: Profercy Ltd, Jordbruksverket samt egna bearbetningar.

Det kan inledningsvis konstateras att de kraftiga prisförändringar för enkla gödselmedel som inträffade i Sverige september 2007 – juni 2009 även återfinns i den internationella prisutvecklingen.

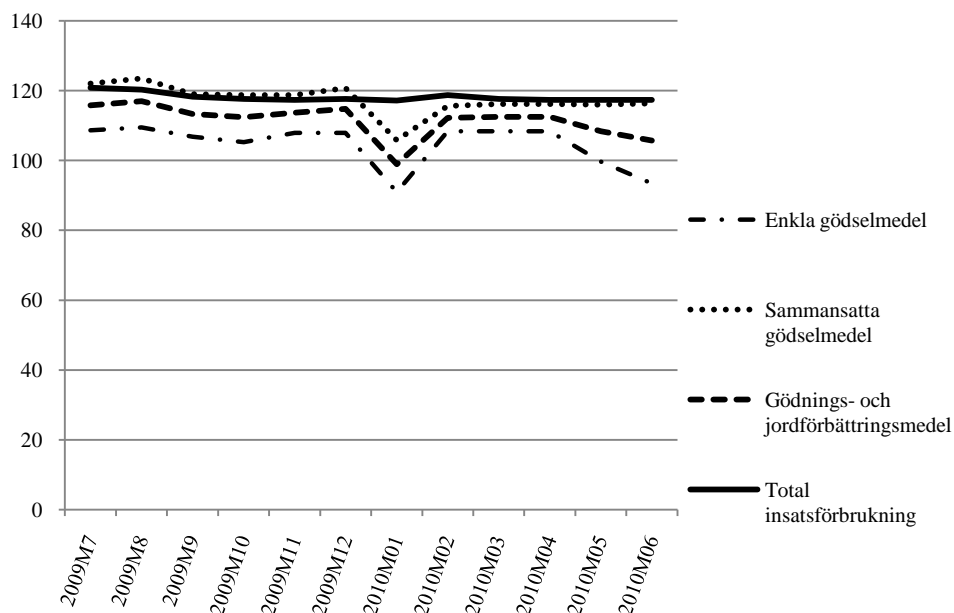
5 Prisutvecklingen efter sloandet av skatten på kväve – skatteeffekt?

I detta kapitel ges en beskrivning av den svenska och internationella prisutvecklingen åren 2009–2010, det vill säga före och efter att den svenska skatten på kväve i handelsgödsel avskaffades. Avslutningsvis jämförs prisutvecklingen för ett antal valda handelsgödselprodukter i Sverige och internationellt i syfte att diskutera eventuella skillnader i prisutveckling efter att skatten avskaffades.

5.1 Den svenska prisutvecklingen

I figur 9 beskrivs prisutvecklingen med PM-index för handelsgödsel och insatsvaror inom jordbruket juli 2009 – juni 2010.⁶⁰ PM-index redovisas som tidigare redogjorts för inklusive skatten på handelsgödsel. Vid årsskiftet i samband med att skatten på kväve slopas syns en plötslig och märkbar förändring i prisutvecklingen. Det sker sedan en prisuppgång direkt efter årsskiftet. Utvecklingen är sedan något svagt negativ för enkla gödselmedel men inte för sammansatta gödselmedel.

Figur 9 PM-index för handelsgödsel och insatsvaror inom jordbruket juli 2009 – juni 2010, månadsdata (september 2009=100)

Källa: Jordbruksverket

⁶⁰ Enligt uppgifter från Lantmännen så angav de priser exkl. kväveskatt redan från och med vecka 42 år 2009. Detta återspeglas inte i PM-index där priserna sjunker först i december 2009, förklaringen är i det här fallet sannolikt en redovisningsfråga framför en prisutvecklingsfråga.

Som framgår av diagrammen över den internationella prisutvecklingen, så syns ett tydligt prisfall kring årsskiftet 2009/2010 i Sverige. Det kan noteras att prisutvecklingen för den totala insatsförbrukningen inom det svenska jordbruket är relativt stabil under samma period. Det verkar således inte finnas någon annan exogen faktor som påverkar priserna på produktionsmedel inom jordbruket som helhet.

I HOBS-utredningen beräknades att skatten på kväve motsvarade cirka 20 procent av det totala priset på handelsgödsel. Den andelen är även aktuell, om än ungefärlig, för år 2009 och fram till årsskiftet.⁶¹

Om det skulle ha funnits en uppenbar skatteeffekt som helt skulle komma användarna tillgodo så borde en bruttoprisökning på svensk vara efter att skatten tagits bort motsvaras av en internationell prisökning på kvävegödselmedel som är > 20 procent av det tidigare priset inklusive skatt (inom rimlig tidsperiod). Annars borde priset, allt annat lika inte stiga till samma nivå som innan skatten avskaffats.

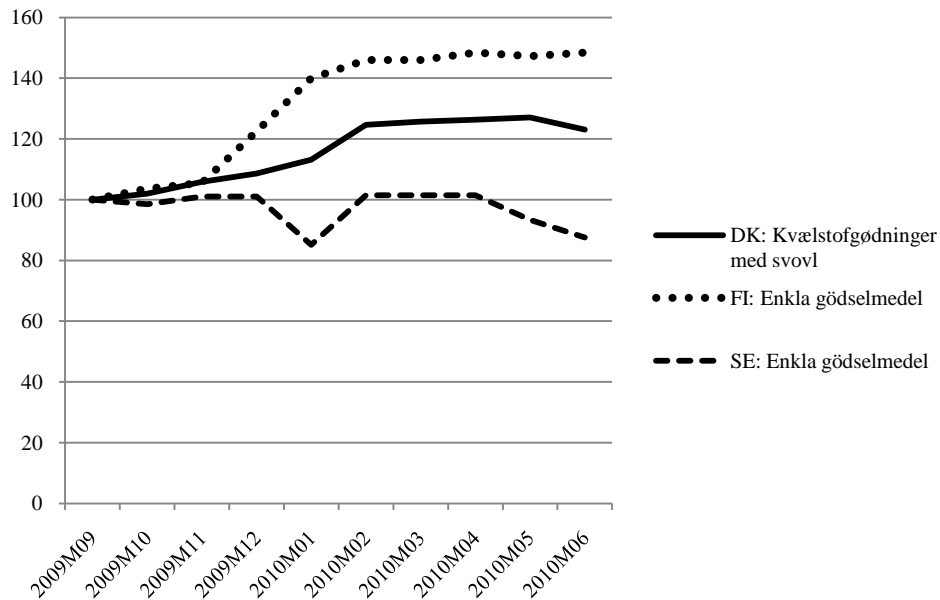
5.2 Den nordiska prisutvecklingen

I denna promemoria har vi redogjort för vissa likheter mellan de olika nordiska handelsgödselmarknaderna. Som framgår av figur 6 och 7 inträffar relativt stora förändringar i prisutvecklingen på de nordiska marknaderna under perioden september 2009 – juni 2010. Det rör sig dels om stora förändringar under tidsperioden inom varje land, dels om skillnader mellan länderna, se figur 10 och 11. I detta avsnitt jämförs prisutvecklingen närmare på den nordiska kvävegödselmedel för enkla och sammansatta handelsgödsel under tidsperioden september 2009 till och med juni 2010.⁶²

⁶¹ Beräknat på av Lantmännen redovisade priser på Axan (NS27-4).

⁶² I bilaga 4 presenteras en tabell av prisutvecklingen under tidsperioden september 2009 till och med juni 2010

Figur 10 Prisindex för enkla handelsgödsel (vara i säck) på den danska, finska och svenska marknaden september 2009 – juni 2010, månadsdata (200909=100)

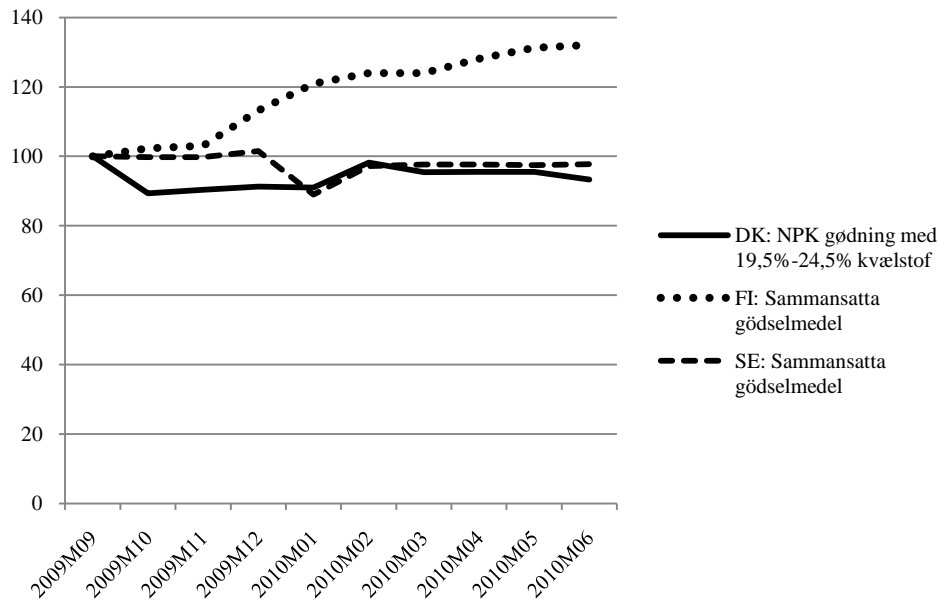

Källa: Jordbruksverket, Statistikcentralen och Danmarks statistik med egna bearbetningar

Den finska prisutvecklingen utmärker sig genom att vara mycket kraftig från och med november 2011. Innan dess har Danmark och Finland ungefär samma prisökningstakt. Priserna ökade även i Danmark, men i långsammare takt än i Finland. I januari ökade priserna även i Sverige, med ungefär samma takt som i Danmark. Därefter har priserna legat stilla under våren 2010 för att sedan börja sjunka i Sverige och Danmark. Sett över hela perioden så sker i Finland en uppgång med 48,5 procent. I Danmark var prisförändringen 23,1 procent och i Sverige -12,5 procent.

För sammansatta handelsgödsel ser prisutvecklingen någorlunda lika ut, med undantag från den danska prisutvecklingen som här skiljer sig åt jämfört med prisutvecklingen för enkla handelsgödsel.

Figur 11 Prisindex för sammansatta handelsgödsel (vara i säck) på den danska, finska och svenska marknaden september 2009 – juni 2010, månadsdata (200909=100)

Källa: Jordbruksverket, Statistikcentralen och Danmarks statistik med egna bearbetningar

Den finska prisutvecklingen är återigen kraftigare än den svenska och danska prisutvecklingen och börjar tidigare under hösten 2009. I Danmark föll priserna i början av perioden för att sedan ligga still fram till årsskiftet, då de även ökade i samma takt som i Sverige och Finland.⁶³ Sammantaget sett över hela perioden så sker en uppgång i Finland med 32,1 procent. I Danmark var prisförändringen under samma period -6,7 procent och i Sverige -2,2 procent.

Eftersom den kartlagda tidsperioden är så pass kort är det svårt att dra några slutsatser om eventuella likheter och skillnader mellan prisutvecklingen i de olika länderna. Att tidsperioden avgränsats på detta sätt beror dock på att det är särskilt intressant att undersöka om prisförändringarna i Sverige återspeglas i motsvarande prisförändringar i närliggande länder. Bilden är dock splittrad, med en stark prisökning i Finland både för enkla och sammansatta handelsgödsel och en – sett över perioden – ökning av priset på enkla handelsgödsel i Sverige och Danmark och en minskning av priset på sammansatta handelsgödsel i samma länder.

En övergripande iakttagelse är dock att det från januari till februari månad skett en prisökning i samtliga tre länder och att prisökningstakten under

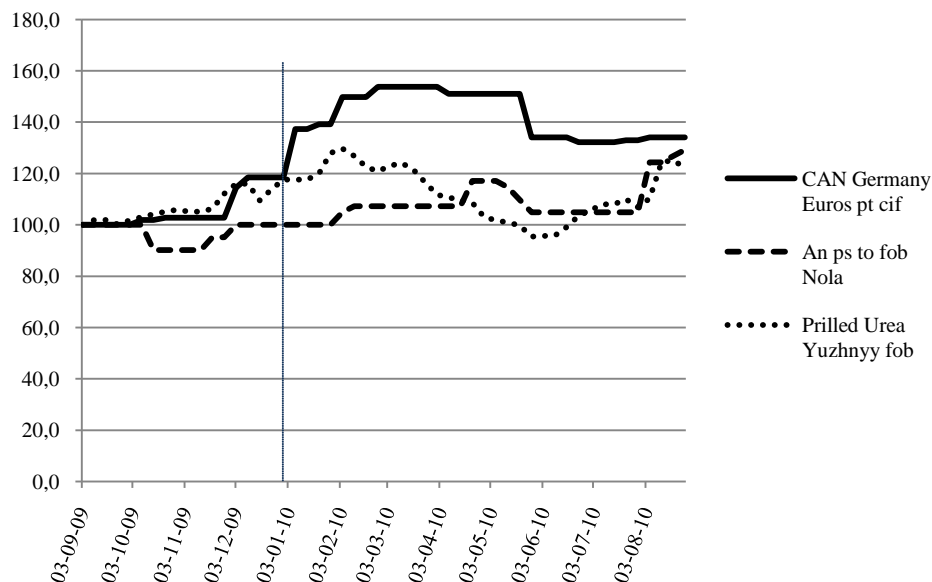
⁶³ Det kan påminnas om att det samtidigt inträffade en minskning i efterfrågan enligt den svenska försäljningsstatistiken på sammansatta handelsgödsel föregående odlingsår, se avsnitt 3.2.1.

januari – februari varit ungefär den samma i alla tre länderna och för de båda produktgrupperna.

5.3 Den internationella prisutvecklingen

Kring årsskiftet 2009/2010 återhämtade sig marknaden för handelsgödsel något och priset steg. Den streckade vertikala linjen i figur 12 visar årsskiftet. För kalkammonsalpeter (CAN) steg priset under årets två första månader med cirka 14 procent. Priset på Urea steg under samma period med lite drygt 10 procent. Det kan även tilläggas att Urea-priset sjönk något i föregående period (december). Priset på ammoniumnitrat steg inte alls.

Figur 12 Prisindex 2009 – 2010 september -augusti, veckodata. Tyska priser på Urea, Ammoniumnitrat och CAN

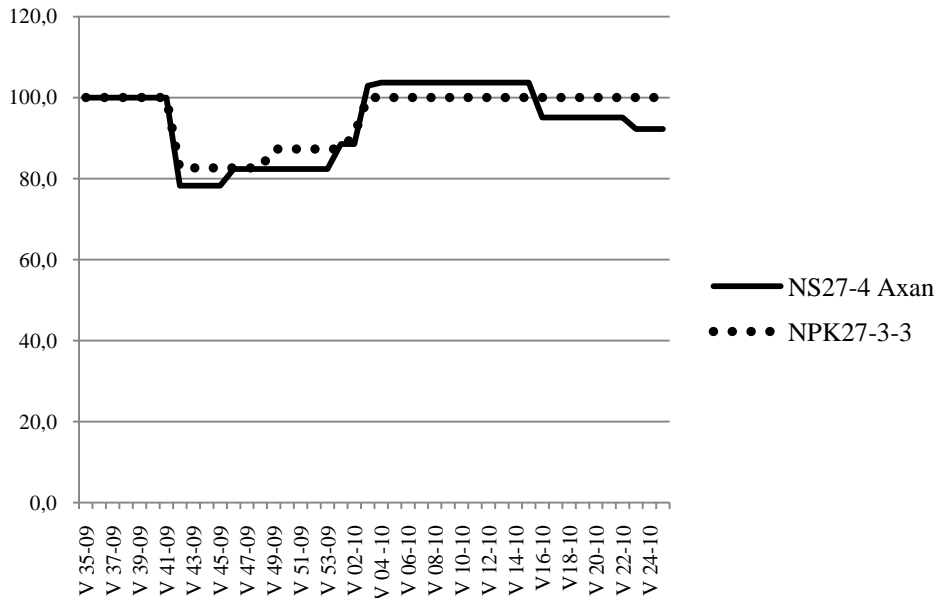
Källa: Profercy Ltd samt egna bearbetningar

5.4 Skatteeffekt eller ej?

Statskontoret har fått tillgång till prislistor av Lantmännen från och med år 2007 för det enkla handelsgödslet NS27-4 (Axan) och det sammansatta handelsgödslet NPK 27-3-3. Dessa produkter är de mest försålda enkla respektive sammansatta handelsgödslen.

I figur 13 sammanfattas prisutvecklingen de senaste 13 månaderna för NS 27-4 Axan, marknadens största enkla kvävegödselsprodukt och NPK 27-3-3, marknadens största sammansatta kvävegödselsprodukt.

Figur 13 Prisindex för NS 27-4 Axan och NPK 27-3-3 vecknoteringar september 2009 – juni 2010

Källa: Lantmännen samt egna bearbetningar.

I figur 13 framgår att priset sjönk under hösten 2009 då skattesänkningen blev känd. Priset steg sedan snabbt från och med januari 2010. Denna prisökning är i överensstämmelse med den internationella prisuppgången. I figur 12 syns den internationella prisökningen på kvävegödselmedel under den aktuella perioden.

Det svenska priset för handelsgödsel med kväveinnehåll på 27 procent, Axan, gick ner kring årsskiftet 2009/10 för att sedan stiga igen. Därefter sjönk priset under april månad. Utvecklingen för det sammansatta handelsgödslet, NPK 27-3-3, visar en lite annorlunda utveckling. Priset anpassades ner vid sloandet av skatten men steg sedan tillbaka till samma nivå som innan skatten slopades för att sedan ligga kvar på denna nivå fram till juni 2010.

Det finns som vi tidigare diskuterat goda grunder för att anta att svenska NS27-priser och internationella priser på kvävegödsel med ett innehåll på cirka 27 procent kväve ska följa varandra. För att närmare undersöka hur de svenska priserna för NS27 har utvecklats i relation till internationella priser redovisas en sammanställning och beräkning av prisutvecklingen för kalkammonsalpeter (CAN), som är en jämförbar produkt med N27 samt för Urea och Ammoniumnitrat som har ett starkt samband med priset för kvävegödsel. I tabellen inkluderas även prisutvecklingen för det sammansatta handelsgödslet NPK 27-3-3. NPK 27-3-3 har samma kvävehalt som de

enkla gödselmedel som ingår i jämförelsen, men är på grund av mineral-sammansättningen inte helt jämförbar. Jämförelsen redovisas i tabell 4.

Tabell 4 Procentuell förändring av vissa priser under perioden september 2009 – juni 2010

	Ämne	Period				
		Sept-dec	Dec-jan	Jan-mars	April-Juni	Sept-Juni
Procentuell förändring av priset under perioden* per produkt (ackumulerad prisförändring)	CAN	18,43	15,8	12	-14	32
	Ammoniumnitrat	0	0	7,3	0	4,9
	Urea	17,6	0	-0,1	-7,4	3,5
	NS27-4 (Axan)**	-17,6	7,5	17,1	-11,1	-7,8
	NS27-4 (Axan) exkl. skatt	3,1	7,5	17,1	-11,1	15,4
	NPK27-3-3**	-12,7	21	14,5	0	0
	NPK27-3-3 exkl. skatt	4,4	21	14,5	0	19,5

* Från första till sista prisnotering i perioden.

** Inkl. skatt t.o.m. v.42 2009 och därefter exklusive skatt.

Källa: Profercy Ltd, Lantmännen samt egna bearbetningar.

Det går inte att dra några entydiga slutsatser utifrån tabell 4. Det kan konstateras att det skett kraftiga prisförändringar för Urea och CAN under perioden september 2009 – juni 2010. Under våren 2010 fram till sommaren 2010 går prisutvecklingen för Urea och CAN åt olika håll. Priset för CAN landar i slutet av perioden på en nivå som är väsentligt högre än vid inledningen av perioden med en ökning på 32 procent. Urea ökar med 3,5 procent. Ammoniumnitrat ökar under samma period med 4,9 procent.⁶⁴ Det kan tilläggas att ammoniumnitratpriset från andra hamnar i närområdet (Baltikum och Svarta havet) visar på ungefär samma utveckling september 2009 – juni 2010, men prISRörelserna är avsevärt större runt årsskiftet.⁶⁵

Även om CAN innehållsmässigt är mer jämförbar med de vanligaste kvävegödselmedlen i Sverige så tyder bearbetningar som Statskontoret genomfört på att Urea borde vara en bättre indikator än CAN för prisutvecklingen av närliggande produkter eftersom Urea direkt styrs av den globala prisutvecklingen på spannmål (vete). CAN är – globalt sett – en mindre produkt där andra faktorer än spannmålsprisernas utveckling kan ha inverkan på priset. I NILF-rapporten konstateras dock ett mycket starkt samband mellan priset på CAN och Axan (NS27-4 samt mellan priset på CAN och NPK.

Vad gäller Lantmännens priser på Axan så är priset i juni 2010 cirka 7,8 procent lägre än bruttopriset i september 2009 (inklusive skatt). Om man istället beräknar prisskillnaden exklusive skatt är prisskillnaden mellan september 2009 och juni 2010 cirka 15,4 procent. Det betyder att det nu är

⁶⁴ En mer utförlig sammanställning över prisförändringarna återfinns i bilaga 5.

⁶⁵ Profercy Ltd

en dyrare vara som säljs jämfört med tidigare, även om priset till lantbrukaren är lägre än innan skatten togs bort.

Utvecklingen av Lantmännens pris på NPK 27-3-3, exklusive skatt, visar att priset har stigit med 19,5 procent från september 2009 till juni 2010. Det innebär att priset för användarna är oförändrat efter det att skatten på gödselmedel slopats.

Som framgår av den genomförda kartläggningen så skiljer sig prisutvecklingen åt beroende på vilket datamaterial som används. Jordbruksverkets PM-index bygger på månadsdata för prisutvecklingen för de största produktgrupperna, med varor från ett antal leverantörer på marknaden. PM-index avser faktiska försäljningspriser och omfattar lämnade rabatter. På så sätt är PM-index en bra källa för att ge en överblick av marknadens utveckling på övergripande nivå. Samtidigt rymmer aggregerade data i större utsträckning än prisserier för enskilda produkter större risk för felkällor. Lantmännens prisserier är ett underlag från en enstaka aktör som omfattar två produkter, men det handlar samtidigt om priser från marknadens i särklass största återförsäljare och två produkter med stora försäljningsvolym. Lantmännens priser är listpriser, det vill säga utan eventuella rabatter. Lantmännens priser är veckopriser och åskådliggör prisförändringar under kortare tidsintervall tydligare. Det finns med andra ord för- och nackdelar med båda prisserierna som redovisats.

I den genomförda kartläggningen framgår att PM-index och Lantmännens prisserier visar på olika resultat ifråga om prisförändringar under perioden september 2009 t.o.m. juni 2010, se tabell 5.

Tabell 5 Procentuell förändring av priset för vissa handelsgödselprodukter/kategorier under perioden september 2009 – juni 2010 beräknat på PM-index respektive prisdata från Lantmännen

Produkt/kategori	Procentuell förändring av priset under perioden september 2009 – juni 2010
<i>PM-index enkla gödselmedel</i>	-12,5
<i>NS27-4 (Axan)*</i>	-7,8
<i>PM-index sammansatta gödselmedel</i>	-2,2
<i>NPK27-3-3*</i>	0

* Beräknat på pris inkl. skatt t.o.m. v. 41 2009 och därefter exkl. skatt.

Källa: Lantmännen och Jordbruksverket samt egna bearbetningar.

Det är utifrån befintligt underlag tveksamt om någon förklaring till skillnaderna mellan resultaten för de olika prisserierna är möjlig. En försiktig tolkning av resultatet – sett över hela datamaterialet – är att förändringarna rör sig ungefär i samma storleksordning.

6 Sammanfattande iakttagelser

Syftet med denna promemoria har varit att fastställa ett antal antaganden för fortsatt analys och utvärdering av effekter på priset för handelsgödsel efter sloandet av handelsgödselskatten. Det har handlat om att avgränsa relevanta marknader för att jämföra prisutvecklingen, definiera vilka produkter som ska jämföras samt identifiera relevanta variabler som kan påverka prisutvecklingen.

De produkter som är vanligast förekommande på den svenska handelsgödselmarknaden förekommer även i stor utsträckning på de andra nordiska marknaderna. De största internationella handelsplatserna av relevans ligger i Tyskland. De nordiska priserna påverkas av prisutvecklingen för flytande kvävegödselmedel, Urea. Urea är den globalt sett vanligast förekommande kvävegödselprodukten. Urea är delvis ett substitut och produceras i huvudsak genom samma process som fasta kvävegödselmedel.

Jordbrukets produktion och efterfrågan för handelsgödsel i Sverige styrs av lokala förhållanden. Den relevanta marknaden utgörs av den *nordiska marknaden*. Relevanta jämförelser bör dock göras även med prisutvecklingen för andra jämförbara fasta kvävegödselmedel på den *tyska marknaden* samt den *globala prisutvecklingen* för Urea. Vidare bör jämförelser göras med andra jämförbara produkter som handlas internationellt, såsom Urea, ammoniumnitrat och – i synnerhet – CAN.

Historiskt sett har priskänsligheten i konsumentledet i Sverige varit låg. Statskontoret har dock funnit att mycket tyder på att detta förhållande nu kan ha förändrats.

I denna promemoria redovisas även den översikt av marknadens struktur och funktionssätt som inledde utredningsarbetet.

Marknaden kännetecknas av en stark koncentration i såväl producent- som grossistled. Marknaden kännetecknas även av flera imperfektioner, däribland olika etableringshinder för nya aktörer samt assymetrisk information. Prissättning och prisutveckling är inte transparent. Det har också varit svårt att få tillgång till information om produktionsprocessen.

Statskontoret har inte funnit belägg för att väsentliga prisförändringar på kvävegödselmedel kan härledas till prisförändringar på frakt och ingående råvaror. Tidigare studier, liksom vad som framkommit i Statskontorets undersökning, pekar på att spannmålsprisernas (förväntade) utveckling har störst betydelse för handelsgödselprisets utveckling framförallt på kortare sikt.

Slutligen redovisas även prisutvecklingen för kvävegödselmedel i samband med borttagandet av skatten på kväve.

Statskontoret finner att bruttopriset (exkl. skatt) på den största kväveprodukten på marknaden (NS27-4) till och med juni 2010 ökat med cirka 15,4 procent sedan september 2009. Priset för NPK 27-3-3 har stigit med 19,5 procent. Samtidigt har priset på CAN ökat med 32 procent under samma period. Däremot har Ureapriset endast ökat med 3,5 procent och Ammoniumnitratpriset med 4,9 procent under samma period.

Två olika prisserier har studerats för att kartlägga prisförändringarna på marknaden för de största produkterna eller produktgrupperna under tidsperioden september 2009 – juni 2010. Även om prisserierna visar på olika resultat ifråga om prisernas förändring är en försiktig tolkning, sett över hela datamaterialet, att prisförändringarna är i ungefär samma storleksordning.

Den svenska prisökningen kan ha flera olika möjliga förklaringar:

Prisutvecklingen följer den internationella prisutvecklingen. CAN har stigit kraftigt under perioden och då särskilt kring årsskiftet. Detta förutsätter att CAN, och inte exempelvis Urea, är den variabel som bäst förklarar priset för NS27-4 bland jämförbara produktgrupper.

Prisutvecklingen följer den internationella utvecklingen av spannmålspriser. Det faktiska och det förväntade spannmålspriset har historiskt sett påverkat handelsgödselprisutvecklingen. Detta förhållande kan gälla även under den undersökta perioden.

Priset på handelsgödsel har, trots tidigare antaganden om motsatsen, påverkats av andra merkostnader såsom frakt och valutakursförändringar. Statskontoret har i intervjuer och litteraturstudier erfarit att de flesta aktörerna på marknaden bedömer att fraktpriser och valutakursförändringar inte har någon substantiell påverkan på prisutvecklingen. Det är dock möjligt att fraktpris- och valutakursförändringar kan förklara mindre skillnader i prisutveckling mellan produkter på jämförbara marknader.

Imperfekt konkurrens leder till att priset styrs genom ett icke-optimalt utbud.⁶⁶ Statskontoret konstaterar att det i producentledet finns en dominerande aktör med tillräckligt stor marknadsmakt för att kunna påverka prisbildningen genom att anpassa utbudet. Det finns vidare en dominerande aktör i grossistledet som är prisledande. Statskontoret har dock inte undersökt om någon aktör använt sin dominerande ställning och tillgodogjort sig en större andel av kväveskattens mervärde än vad som hade varit fallet i en annan marknadssituation. Denna observation av rådande marknadsstruktur är dock en viktig utgångspunkt i det fortsatta utredningsarbetet.

⁶⁶ Enskilda aktörer med stor marknadsmakt kan påverka prisbildningen genom att anpassa sitt utbud. Detta innebär ett icke-optimalt utfall på marknaden med ett pris över och kvantitet under optimum.

Strukturella förutsättningar gör att en efterfrågechock inte kan mötas av motsvarande utbudsökning. Statskontoret konstaterar att det tar tid att bygga upp produktionskapacitet, cirka 3–5 år. Om det skett en plötslig och stark efterfrågeökning gör detta att priset stiger eftersom produktionen inte ”hänger med”.

6.1 Det fortsatta utredningsarbetet

Statskontoret redovisar sitt uppdrag senast den 31 oktober 2011. Till denna redovisning ska såväl de kort- som långsiktiga effekterna av slopandet av skatten på prisutvecklingen kartläggas, analyseras och förklaras så långt det är möjligt. Statskontoret avser därför att, med utgångspunkt i de iakttagelser som redovisas i denna delrapport genomföra en fördjupad kvantitativ analys i syfte att besvara uppdragets frågor.

I den fördjupade analysen kommer Statskontoret bland annat att närmare undersöka och om möjligt analysera vilka av följande variabler som har störst förklaringsvärde för prisutvecklingen i en komparativ ansats:

- spannmålspriser, faktiska och förväntade,
- internationella priser, faktiska och förväntade på olika kvävegödselmedel (nordiska och tyska marknaden för N- NPK-produkter samt globala Ureapriser),
- fraktpriser,
- valutakursförändringar,
- priser på vissa insatsvaror,
- prissättning av någon enskild prisledande aktör, vilket i sådant fall leder till ett utfall under det optimala ur samhällsekonomiskt perspektiv.

Statskontoret konstaterar vidare att NPK-gödselmedel/sammansatta kvävegödselmedel sannolikt har en sämre konkurrenssituation på den svenska marknaden jämfört med enkla kvävegödselmedel. Statskontoret kommer därför – så långt det är möjligt – att jämföra prisutvecklingen för sammansatta kvävegödselmedel och jämföra denna prisutveckling med prisutvecklingen för enkla kvävegödselmedel.

Den fördjupade analysen kommer att genomföras i nära samråd med experter på området som löpande kommer att granska modeller, analyser och resultat.

Källförteckning

Finansdepartementet	Fi 2009/6027 Promemoria, Slopad skatt på gödselmedel
Ingelsson M. & Drake. L. (1998)	Price elasticity of nitrogen fertilisers in Sweden. <i>Swedish journal of agricultural research</i> . Vol. 28 s. 157–165, 1998.
Jordbruksverket 2005:3	Merkostnader och mervärden i svenskt jordbruk. Rapport.
Jordbruksverket	Höga mineralgödselpriser – varför och hur länge? Promemoria 2008-11-19
Jordbruksverket 2009	<i>Gödsling och kalkning i Sverige 2010</i> .
Pettersen, I., Nåvik Hval, J., Vaasaasen, A. & Alnes, P.K. (2010)	<i>Globalt marked med nasjonale særpreg - Utredning om konkurransen i de nordiske mineralgjødselmarkeder</i> . Rapport 2010-1, Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning & Østlandsforskning, Oslo.
OECD (2010)	<i>Agricultural Outlook 2010</i> .
Prop.1983/84:40	Om vissa ekonomisk-politiska åtgärder m.m.
Prop. 1983/84:176,	Om avgifter på gödsel och bekämpningsmedel
Regeringsbeslut	Jo2009/3649
SOU 2003:9	<i>Skatt på handelsgödsel och bekämpningsmedel? Betänkande av HOBS-utredningen</i>
Söderholm, P. & Christiernsson, A. (2008)	Policy effectiveness and acceptance in the taxation of environmentally damaging chemical compounds. <i>Environmental Science & Policy</i> vol 11 s. 240-252
Yara (2009)	<i>Yara fertilizer industry handbook November 2009</i>

Internetkällor

<http://www.bloomberg.com/apps/quote?ticker=BDIY:IND> citerad 2010-10-18

<http://statistik.sjv.se/Database/Jordbruksverket/databasetree.asp>

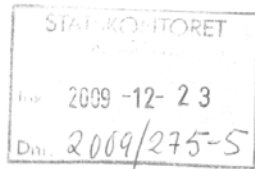
Övrigt

E-post med data från Profercy Ltd. (Statskontoret dnr 2010/156-1)

E-post med data från Lantmännen (Statskontoret dnr 2009/275-5)

Bilaga 1

Regeringsuppdraget

Regeringsbeslut 8
2009-12-17 Jo2009/3649

Jordbruksdepartementet

Statskontoret
Box 8110
104 20 STOCKHOLM

Uppdrag att utvärdera hur priset på handelsgödsel förändras för användarna när skatten på gödselmedel avskaffas

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Statskontoret att analysera vilka effekter den slojade beskattningen av gödselmedel fr.o.m. den 1 januari 2010 får för det svenska jordbrukets konkurrenskraft. Statens jordbruksverk ska bistå Statskontoret i arbetet.

I uppdraget ingår att under 2010 och 2011 följa hur priset på handelsgödsel förändras när skatten avskaffas. I uppdraget ingår att beakta hur faktorer såsom t.ex. kostnaden för råvaror, frakter, naturgas, spannmålspriset, valutakursförändringar påverkar priset för den slutlige användaren av gödselmedel.

I uppdraget ingår också att göra en komparativ analys avseende prisutvecklingen för gödselmedel med lämpliga länder.

Statskontoret ska lämna en delredovisning av uppdraget till Jordbruksdepartementet senast den 31 oktober 2010. Uppdraget ska i dess helhet senast redovisas den 31 oktober 2011.

Bakgrund

I propositionen Vissa punktskattefrågor med anledning av budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:41) föreslås bl.a. sänkt återbetalning av koldioxidskatten på dieselolja och höjd koldioxidskatt för diesel som förbrukas inom jordbruksnäringen. Syftet är att förstärka incitamenten att reducera utsläppen av växthusgaser inom jordbruket.

För att stärka det svenska jordbrukets konkurrenskraft föreslår regeringen att beskattningen av gödselmedel slopas fr.o.m. den 1 januari 2010. Lagen om skatt på gödselmedel upphör därmed att gälla vid utgången av 2009.

Statens Register

Postadress
103 33 Stockholm

Telefonväxel
08-405 10 00

E-post: registrator@agriculture.ministry.se

Besöksadress
Fredsgatan 8

Telefax
08-20 64 96

Telex
156 81 MINAGRI S

2

De gödselmedel som godkända lagerhållare har i lager när lagen upphör beskattas inte.

I dagsläget är det endast Sverige inom EU som har en generell skatt på gödselmedel både avseende kväve och kadmiuminnehåll. Gödselmedelskatten har bidragit till att försämra de svenska lantbrukarnas konkurrensvillkor, jämfört med lantbrukare i andra länder. Skatten per kilogram kväve i gödselmedel uppgår till ca 20 procent av priset på gödselmedel. Gödselmedelsskatten betalas in till Skattemyndigheten av lagerhållarna, t.ex. Lantmännen och Svenska Foder, samtidigt som varan levereras till kunden.

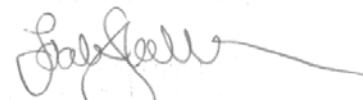
Lagerhållarna har utlovat att gödselpriserna kommer att sjunka lika mycket som skatten kommer att minska. Statskontoret ska därför närmare analysera var skatteeffekten hamnar, dvs. i vilken utsträckning skattesänkningen får genomslag i form av lägre pris till den slutlige användaren. Frågan är angelägen då gödselmedel är en vara med liten pris känslighet samtidigt som det föreligger en relativt svag konkurrens på marknaden.

Om avskaffandet av skatten får fullt genomslag i form av ett lägre pris för gödselmedel för den slutlige användaren kan det antas att de svenska gödselpriserna i princip kommer att följa priserna i närliggande konkurrensländer.

Regeringen anser därför att det är viktigt att följa upp att reformen får avsedd effekt genom att analysera hur priset på handelsgödsel förändras när skatten avskaffas. Utvärderingen ska göras i form av en delredovisning den 31 oktober 2010 och en slutredovisning den 31 oktober 2011 för att analysera hur priset på gödselmedel förändras över en längre tidsperiod. Statens jordbruksverk ska bistå Statskontoret i arbetet.

På regeringens vägnar

Eskil Erlandsson

Joakim Skottheim

Kopia till

Miljödepartementet/MK
Näringsdepartementet/MK
Statens jordbruksverk

Bilaga 2

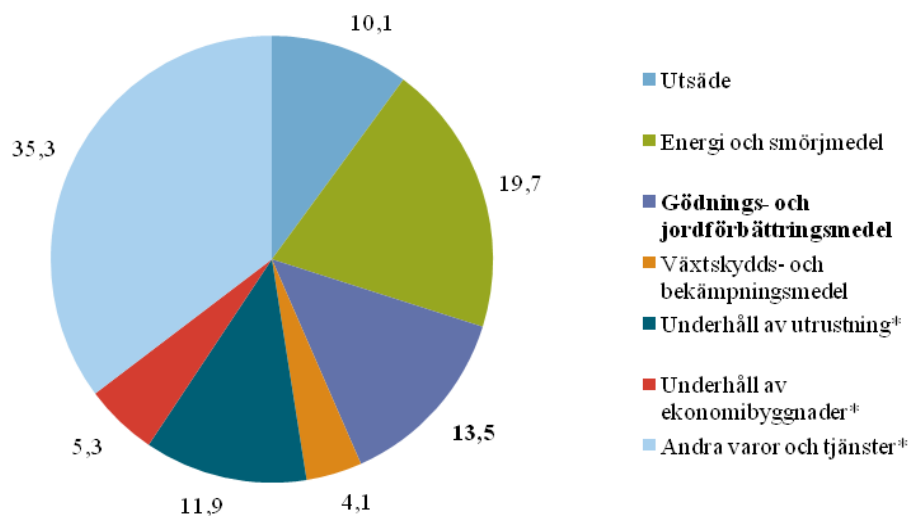
Intervjuer

- 2010-06-07 Jordbruksverket, Tomas Eriksson, Carin Stenberg, Harald Svensson
- 2010-06-09 Yara AB, Mogens Erlingsson
- 2010-06-18 Lantmännen, Carl Ramel, produktchef och Harald Åkesson inköpschef
- 2010-08-17 Föreningen Sveriges spannmålsodlare, Per Sandberg ordförande och Dag-Henrik Larsson vice ordförande
- 2010-08-19 DLA-gruppen, Per-Magnus Johansson Vd Spannex-gruppen/Forsbecks AB
- 2010-08-25 BM-Agri, Mats Eriksson Vd.
- 2010-09-22 Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) och Østlandsforskning, Ivar Pettersen, direktör och Arne Vasaasen, forskare .
- 2010-09-23 Svenska Foder, Carsten Klausen Vd.
- 2010-09-24 Haraburda, Margareta LaikeKlausen.

Bilaga 3

Vägningstal (procent) i PM-index insatsvaror exklusive djurhållning

* Vissa kostnader relaterade till djurhållning har inte rensats bort från alla poster.

Källa: JO 49 SM 1004 samt egna bearbetningar.

I produktionsmedelsindex (PM-index) visas s.k. inputpriser och vägningstalen kan förstås som kostnadsandelar för produktionen.

Kostnadsandelen för handelsgödsel, som visas i figur 3, uppgår till cirka 13,5 procent av den totala produktionskostnaden (rörliga kostnader) vilket inte är en oväsentlig andel.

Bilaga 4
**Prisförändringar i Sverige, Danmark och Finland
tidsperioden september 2009 till och med juni 2010**

Procentuell förändring av priset under perioden per produkt	Enkla gödselmedel	Period				
		Sept- dec	Dec- jan	Jan- mars	April- Juni	<i>Sept- Juni</i>
	DK: Kvælstofgødninger med svovl	8,7	4,1	11,1	-2,5	23,13
	FI: enkla gödselmedel	3,6	14,3	4,3	0	48,46
	SE: enkla gödselmedel	-1,45	-15,7	19,1	-13,7	-12,5
	Sammansatta gödselmedel					
	DK: NPK gødning med 19,5%-24,5% kvælstof	-10,62	-0,3	4,9	-2,3	-6,67
	FI: Sammansatta gödselmedel	13,2	7,8	3,0	4,0	32,1
	SE: Sammansatta gödselmedel	1,5	-12,4	9,8	0,1	-2,2

Källa: Jordbruksverket, Statistikcentralen och Danmarks statistik med egna bearbetningar

Bilaga 5
Procentuell förändring av vissa svenska och internationella priser under perioden september 2009 – juni 2010

Tidsperiod		Procentuell förändring av priset under perioden* (ackumulerad prisförändring**)						
		Produkt						
		CAN	Ammonium-nitrat	Urea	NS27-4 (Axan)***	NS27-4 (Axan) exkl. skatt	NPK27-3-3***	NPK27-3-3 exkl. skatt
År	Månad							
2009	Sept	0	0	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)
	Okt	2,75 (2,75)	-9,8 (-9,8)	5,9 (5,9)	-21,7 (-21,7)	-2,1 (-2,1)	-17,3 (-17,3)	-1,2 (-1,2)
	Nov	0 (2,75)	5,4 (0)	6,6 (12)	5,2 (-17,6)	5,2 (3,1)	0 (-17,3)	0 (-1,2)
	Dec	3,42 (18,43)	0 (0)	1,3 (17,6)	0 (-17,6)	0 (3,1)	5,7 (-12,7)	5,7 (4,4)
	Sept-dec	18,43	0	17,6	-17,6	3,1	-12,7	4,4
	Dec – jan	15,8	0	0	7,5	7,5	21	21
2010	Jan	1,4 (39,2)	0 (0)	8,9 (28)	17,1 (3,7)	17,1 (29,7)	14,5 (0)	14,5 (19,5)
	Feb	2,6 (53,7)	2,3 (-4,4)	-6,9 (21)	0 (3,7)	0 (29,7)	0 (0)	0 (19,5)
	Mars	0 (53,7)	0 (-4,4)	-5,3 (16,5)	0 (3,7)	0 (29,7)	0 (0)	0 (19,5)
	Jan-mars	12	7,3	-0,1	17,1	0 (29,7)	14,5	14,5
	April	-1,8 (51)	9,1 (17)	-7,8 (3)	-8,3 (-4,9)	-8,3 (19,0)	0 (0)	0 (19,5)
	Maj	-11 (34)	-10,4 (4,9)	-6,2 (-4,6)	0 (-4,9)	0 (19,0)	0 (0)	0 (19,5)
	Juni	-1,5 (32)	0 (4,9)	8,4 (3,5)	-3,1 (-7,8)	-3,1 (15,4)	0 (0)	0 (19,5)
	April-juni	-14	0 (-2,3)	-7,4	-11,1	-11,1	0 (0)	0 (0)
2009/ 2010	Sept-juni	32	4,9	3,5	-7,8	15,4	0	19,5

* Från första till sista prisnotering i perioden.

** Avser förändring sista notering i perioden jämfört med första notering i prisserien; första veckan i september.

*** Inkl. skatt t.o.m. v.42 2009 och därefter exklusive skatt.

Källa: Profercy Ltd, Lantmännen samt egna bearbetningar.